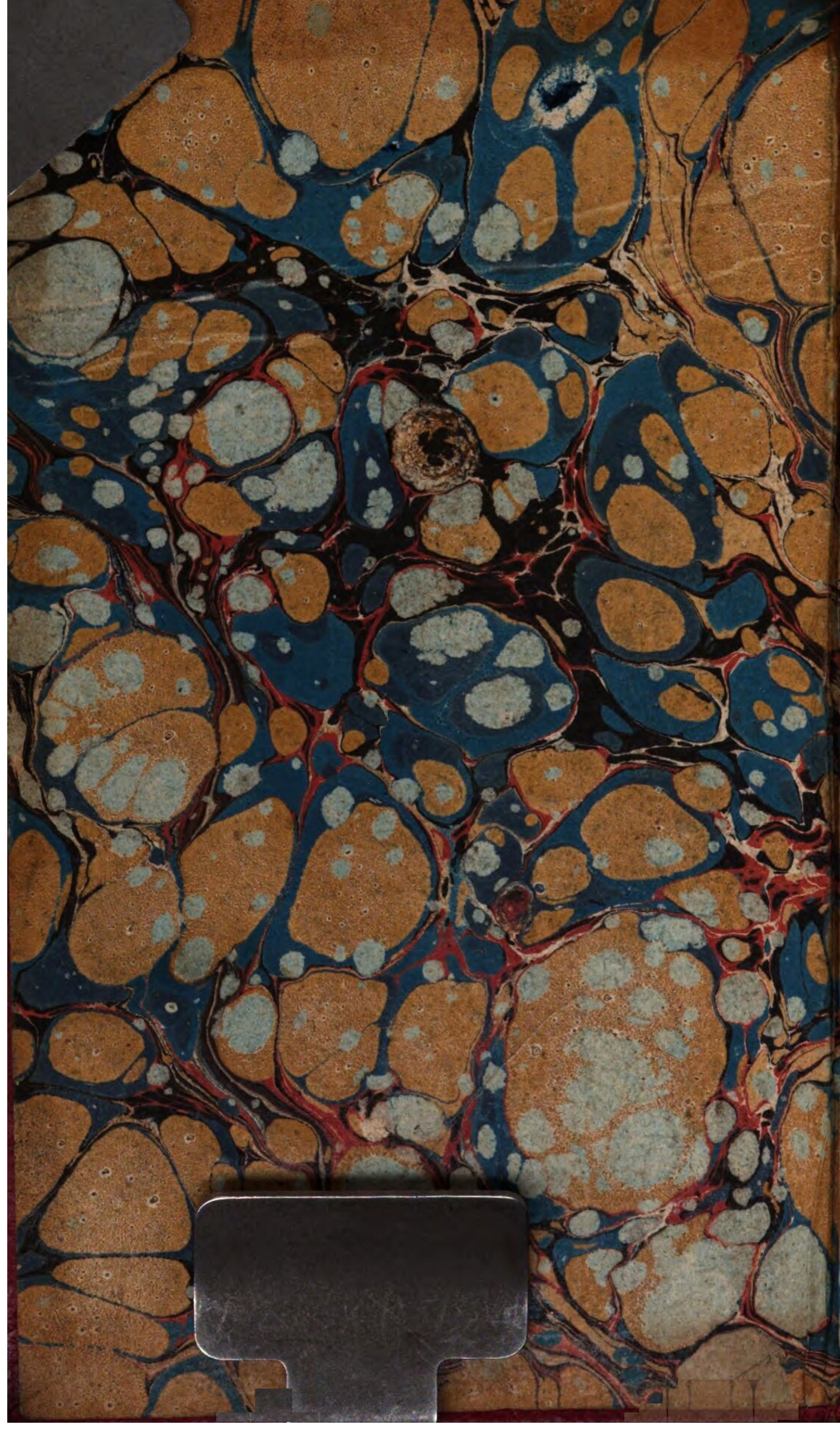
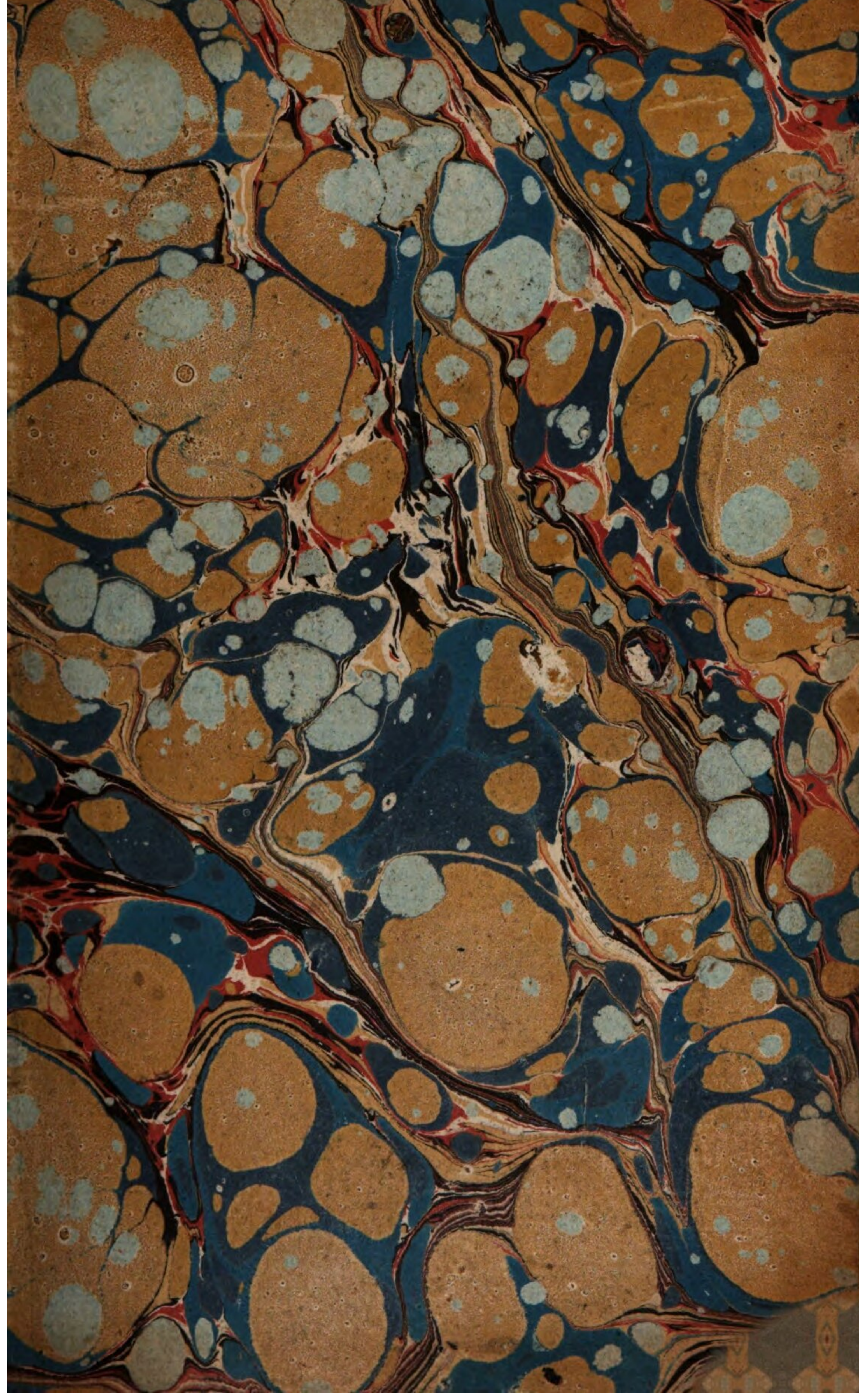

188

th. Ascet- 1252.

MINISTRI
DE APOSTOLICA
SACRARIUM

DE APOSTOLICA
SACRARIUM
DE APOSTOLICA
SACRARIUM

DE APOSTOLICA
SACRARIUM
DE APOSTOLICA
SACRARIUM

DE APOSTOLICA
SACRARIUM
DE APOSTOLICA
SACRARIUM

DE APOSTOLICA
SACRARIUM
DE APOSTOLICA
SACRARIUM

P. Lat. 1481.

Patres latini
Minucius Felix

sec. III. fols. 230.

pag. 151.

MARCI
MINUCII
FELICIS
OCTAVIUS

ALMÆ CONGREGATIONI
ELECTORALI

B. V. MARIÆ

AB ANGELO SALUTATÆ

IN STRENAM OBLATUS

ANNO MDCCXC.

DUSSELDORPII,

Typis Francisci Friderici Stahl, Au-
læ & Cancellariæ Typographi.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Typis Francisci Friderici Stahn, Au-
lac & Cancellariae Typographus

Praefatio Editoris.

Cum illuminatum, ut ajunt, seculum
præsens quotidie fere nova excludat ope-
ra, queis religioni Christianæ bellum,
& si fieri possit, ruina intenditur; cum-
que hæc ipsa opera, schedia potius, nova
nominari minime mereantur, utpote maxi-
mam partem non nisi ex antiquis aut
omnis religionis, Epicuris puta & Lu-
cretiis, aut Christianæ osoribus, Lucia-
nis scilicet, Porphyriis & Julianis
corraja, & affatim ab antiquis quoque
jam Patribus refutata: antiquum denuo
iisdem veritatis christianæ propugnatorem
novis typis editum opponere visum fuit,
qui

qui stili nitore & amantate ad legen-
dum invitet. Claruit autem hic Minu-
cius Felix sub Severo & Maximino Au-
gustis, Callisto & Urbano Pontificibus,
circa Annum CCXX., uti Cave Winde-
soriensis autumat. S. Hieronymus, de
viris Illustrib., eum insignem Romæ
dicit fuisse Causidicum. Cui, uti vide-
tur, studia religionis studiis causarum
forensium longe potiora erant. Imitare
eundem, benevole Lector, & vale.

INDEX

RERUM MEMORABILIVM.

- A**cca Larentia. pagina 70. linea 13.
 Admetus herus Apollinis 60. 3.
 Aegypti portentosa numina 71. 3. sacra Romam tra-
 ducta 56. 16. fertilitas a Nilo 43. 14.
 Aegyptiorum incestum 88. 2. aer deus Anaximeni 48. 18.
 Aesculapius barbatus 57. 17. Epidaurius 14. 5. fulmi-
 natur 58. 18.
 Aetnae ignis 100. 6.
 Allia nomen infaustum 16. ult.
 Amalthea capella 57. 1.
 Ammon *Jupiter* cornutus 58. 10.
 Amphiaras vates. 73. 2.
 Ancilia scuta 66. 13.
 Antiquitas fabulosa 17. 11. & 53. 1.
 Apis *bos*, *numen* 81. 18.
 Apollo Delphicus 55. 2. imberbis 57. 16, pastor 60. 3.
 Aquilius innocens supplicio adfectus 105. 26.
 Arae nullae Christianis 23. 18.
 Arvales 72. 1.
 Asini caput et cultum 81. 8.
 Astarte dea Syrorum 14. 16.
 Asylum Romuli 68. 4.
 Athei cognomen 18. 16.
 Atomorum inventor 49. 14.
 Auspicia non impune contempta 16. penult.
 Bollonae cruenta sacra 86. ult.
 Belus *deus* Chaldaeorum 14. 4.
 Briareus Jovis liberator 59. 16.
 Britannia sole deficiens 43. 12.
 Busiris tyrannus 86. 10.
 Caesar felix spretis anguriis 72. ult.
 Calamitas disciplina virtutis 108. 13.
 Calvi sacerdotes 56. 3.
 Camillus exsul 12. ult.
 Cannensis clades 72. 16.
 Canis ad candelabrum 22. ult.
 Cantabra, vexilla 84. 16.

INDEX

- Capella Jovis nutrix 57. 1.
 Capitolium obsessum 14. 15.
 Castitas Christianorum 88. 18. &c.
 Castores *Castor*, *Pollux* 58. 17. visi 77. 13. equestres
 fratres 16. 6.
 Castoris & Pollucis alterna mors 58. 18.
 Catilinæ poculum 86. ult.
 Centauri 53. 12.
 Ceparum divinitas Aegyptia 81. 18. &c.
 Ceres Eleusina 14. 4. & 55. 3. ejusdem faces 56. 16.
 serpentes ibid.
 Chimæra multiformis 53. 10.
 Christi supplicium 21. 16.
 Christiana sacra per orbem diffusa 20. 13. & 93. penult.
 Christianorum multitudo 20. 11. & 93. penult.
 Claudius auspicia sprevit 16. 19. & 72. 8.
 Cloacina *diva* 70. 7.
 Comediæ corrumpunt 107. 16. &c.
 Consus *deus* 70. 6.
 Convivium incestum 22. 15. &c. & 87. 11. &c.
 Corona capitis abstinebant Christiani 29. 17.
 Coronæ sepulcrorum 29. penult.
 Coronare sacra 67. 1.
 Coronatæ victimæ 106. 8.
 Coronati lapides 4. 12. -- 17.
 Coronatio mortuorum 109. 4. &c.
 Corybantum cymbala 57. 2.
 Crassus a Parthis cæsus 17. 5.
 Creta patria Jovis 60. 9.
 Cruces paganis variæ 84. 12.
 Crux an adorata? 21. 16.
 Curtius eques 16. 15.
 Curules ludi 107. 14.
 Cybeles sacra 67. 4. eorum origo 57. sacerdotes se
 vulnerant 57. 11.
 Cynocephalus 56. 4.
 Decii Devoti 16. 13.
 Dei vocabulum 46. 10.
 Delphicus Apollo 55. 2.

RERUM

- Deus** inæstimabilis 45. 18. incomprehensibilis 45. 16.
 invisibilis 45. 14. nomen suum 46. 8.
Diana alte succincta 58. 4. venatrix 58. 5. Ephesia, ibi-
 dem. Taurica 14. 7. & 71. 1.
Diana Trivia 58. 6. triceps 58. 7.
Dictæus Jupiter 55. 2.
Dii hospites 15. 4.
Dionysius tyrannus 12. antepen.
Dirarum imprecationes 17. 6.
Divinum quid? 63. 9.
Dubitatio philosophorum 31. 6.
Dyndimena Cybele 57. 4.
Eleulina Ceres 55. 3.
Eleusinia sacra 56. 16.
Eleusinii Cererem colunt 14. 2.
Epidaurus urbs 14. 3.
Epona stabulorum dea 81. 12.
Equi suis hominibus implexi 53. 12.
Erigone suspensa 58. 16.
Euphrates colit Mesopotamiam 43. 15.
Expositio infantum 85. 16.
Fabellis delectata antiquitas 53. 1.
Fabulosa antiquitas 17. 11.
Fana non omnibus patent 66. 15. &c.
Fanis tributa sanctitas 15. 10.
Fatum quid? 101. 16.
Febris dedicata 70. 10.
Feriæ judiciariæ 3. 15.
Flaminius auguria sprexit 17. 3.
Flora dedicata 70. 13.
Formulæ vulgi de Deo uno 46. 16. &c.
Fortuna lubricis casibus dominatur 13. 8.
Fratrum appellatio 90. 8.
Galli Cybeles sacerdotes 57. 10. &c.
Gallus & Galla vivi sepulti 86. 14.
Ganymedes 60. 14.
Per Genium jurare 84. 10.
Hercules crematur. 58. ult. stercora egerens 60. 2.
Hiero tyrannus 31. 12.

INDEX

- Homerus præclarus, inclytus** 59. 8. **proscriptus** & **Platone** 59. 9.
Homicidia nec videre fas Christianis 87. 7.
Hospites dii, peregrini 15. 2.
Hostanes magus 75. 2.
Humanæ victimæ 86. 12.
Hydra renascens 53. 11.
Janiculum 61. penult.
Januarius Octavius 35. 12.
Janus bifrons 58. 2. **Rex Italiæ** 61. penult. **susceptor Saturni** 61. 12.
Idæa mater 16. 3. & 71. 2.
Ignis sapiens 100. 3.
Ignoti dii 15. 4. **eorum aræ** 15. 3.
Immortalitas animæ a philosophis adserta 96. ult. &c.
Incendium mundi 25. 8. &c. & 95. 12. &c.
Incesta gentium 88. 1. &c.
Incestum convivium 22. 13. &c. **ejus refutatio** 79. 9. & 87. 11.
Indus fl. serit & rigat 43. 15.
Infans farre contactus 22. 4.
Infanticidium Christianis objectum 22. 6. &c. **ejus refutatio** 79. 7. &c.
Initiatio tirunculorum 22. 1.
Joves plures 58. 14.
Jovis antrum 62. 10. **sepulcrum** 62. 11. **gens** 55. 17. **partus** 51. 10.
Isidis sacra 56. 4. &c. **fistum** 55. 18. **filius perditus & inventus** 56. 4. --- 8.
Isis Pharia 55. 3.
Juba Mauris deus 62. penult.
Judæorum unus Deus 24. 7. **an captivus?** 24. 12.
Juno Argiva 70. ult. **Pœna** 71. 1. **Samia** 70. ult. **ærgo** 18. **effoeta** 63. 13.
Junius contemtor auspiciorum 16. penult.
Jupiter Cretæ rex 62. 8. **sepultus** 62. 11. **cœlum** 50. 18. **Capitolinus** 58. 11. **Feretrius** 58. 13. **Latiaris** 58. 12. **imberbis** 58. 9. **vinciendus** 59. 15.
Jupiter flevit sanguine 59. penult. **seniuit** 63. 12.
Jus jurandum per Stygem 99. 17. &c.

RERUM.

- Laomedon Rex 60. 4.
 Lapides coronati 4. 12. --- effigiati 11. uncti, ibidem.
 Larentia Acca 70. 13.
 Latiaris Jupiter 86. 16. homicidio colitur, ibidem.
 Latium unde dictum 61. 16.
 Ludi curules, *circenses* 107. 14. gladiatorii 107. 16.
 scenici 107. 17.
 Ludorum repetitio ex somnio 77. 12.
 Lunæ vices & manus 40. 16.
 Luperci 66. 13.
 Lusus testarum 6. 1.
 Magorum præstigiæ 74. penult.
 Mancinus sub jugum missus 72. 14.
 Maris tepor 43. 14.
 Mars Thracius 70. penult. victus 59. 14. vulneratus, ibid.
 Martis & Veneris adulterium 60. 13.
 Mater deum 14. 2. Idæa 16. 3. & 71. 2.
 Mauri suos reges pro diis colunt 62. ult.
 Medius locus honoratior 7. penult.
 In mendaciis fides facilis 53. 7.
 Mendicantes dii 66. 16.
 Mercurius alatis pedibus 58. 1. Gallorum 14. 5.
 Mesopotamiam colit Euphrates 43. 15.
 Metempsychosis 97. 3.
 Minerva cæcis oculis 57. ult. ejus ortus 51. 11.
 Minucius paganus olim 2. 2. & 8. 9.
 Mucius Scævola 105. 9.
 Mulieres sexus sui facilitate labentes 19. 14.
 Multitudo furentium defensio communis furoris 67. 15.
 Natales deorum 17. 7. & 54. ult.
 Natalis Cæcilius 35. 18.
 Naves subductæ extra usum 5. 17.
 Neptunus glaucus 57. penult. mare 50. penult. muri
 structor mercenarius 60. 4.
 Nilus Aegyptum rigat 43. 14.
 Nocturna sacra Christianorum 21. 14.
 Nummos signare Saturnus docuit 61. 15.
 Obscena Christianis objecta 21. 11. &c.
 Obscenitas in delubris 71. 14. in ædificiorum cellis 71. 15.
 Oetæi ignes 58. ult.

INDEX

- Oracula falsis involuta 76. 12.
 Oraculorum defectus 73. 10.
 Oraculum *Φιλιππίσι*; 73. 14. de Pyrrho cujus
 dei 73. 6.
 Osculum simulacris dare 4. 5.
 Osiris, *deus Aegyptius* 55. ult.
 Ostia oppid 3. 11.
 Pallor *numen* 70. 9.
 Palmulæ navium 85. 2.
 Pan ungulatis pedibus 58. 1.
 Paullus ad Cannas 72. 15.
 Pavor *Numen* 70. 8.
 Paupertas gloria Christianorum 102. 5. &c.
 Persarum incestus 88. 1. principatus de hinnitu equorum
 44. 15. reges 71. penult.
 Perseus philosophus. 55. 7.
 Perses rex victus 16. 9.
 Phalaris tyrannus 12. antepen.
 Pharia Isis 55. 3.
Φιλιππίσι 73. 14.
 Philosophi fuere Christiani 52. 18.
 Philosophorum unus Deus 52. 15.
 Physiologica deorum interpretatio 48. 10. &c.
 Picus *deus* 70. 7.
 Pileati sacerdotes 66. 13.
 Pilumnus *deus* 70. 7.
 Plato Deum inveniri negat 75. 9.
 Poëtæ nocent 59. 6.
 Pompæ renuntiaverunt Christiani 29. 13.
 Pompeii & Cæsaris bellum 72. 17.
 Populares dii 49. 12.
 Proculus pejerans 62. 18.
 Protefilai fors 27. penult.
 Providentia negatur 11. 6. &c. defenditur 39. ult. &c.
 Prudentia confessæ imperitiæ 31. 2.
 Pulli auspiciorum 72. 2. edaces 72. 15.
 De Pyrrho oraculum 73. 6.
 Pythagoræ de Deo opinio 49. 6. metempsychosis 97. 1.

RERUM

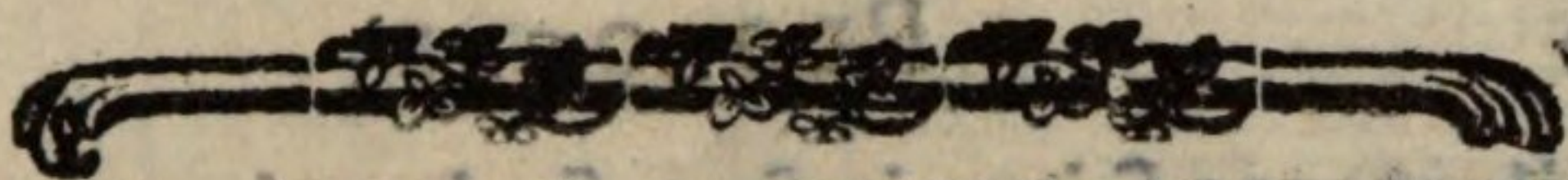
- Pythia** *Φιλιππίζει* 73. 14.
Quod supra nos, nihil ad nos 30. 17.
Regni societas intuta 44. 15.
Regulus Attilius 72. 11.
Resurrectio irrita 25. 15. &c. ejus similia 98. 8. &c.
Romæ initia injusta 68. 2. &c.
Romani universa Numina colunt 15. 7.
Rutilius exemplum innocentis supplicii 12. penult.
Sabinarum raptus 68. 10.
Salii sacerdotes 72. 1.
Sanguine hominis comitalem morbum sanare 87. 2.
Saturnia urbs 61. 18.
Saturnus homo 62. 1. Creta profugus 61. 10. ab Jano
 susceptus 61. 12. litteras tradidit 61. 14. compedi-
 tus 58. 2.
Scævola Mucius 105. 9.
Scholarum corruptrices fabulæ 59. 1. &c.
Scylla multiplex 53. 10.
Sepulcra deorum 54. ult.
Sepulti vivi 86. 14.
Sepultura christianorum 26. 6. &c. antiquissima, inhu-
 matio 98. 10. &c.
Serapis 55. pen. & 77. ult.
Serapidis statua 4. 3.
Sertorum usus 108. ult.
Simonidis cunctatio in responsione de Deo 31. 9. &c.
Simulacrum Dei homo 90. 17.
Solistimum tripudium 72. 10.
Societas regni intuta 44. 15.
Socrates princeps sapientiæ 30. 15. scurra Atticus 109.
 18. veneno sublatus 12. ult.
Socratis apophthegma 30. 15. dæmonium 74. 12.
Speâacula Christiani horrebant 29. 12. per Stygem
 jurant dii 99. 17. &c.
Styx novies ambiens 99. 13.
Tatius dedicator Cloacinæ 70. 7.
Taurii, pop. 14. 5.
Taurica Diana 14. 4. & 71. 2.

INDEX

- Tempia de manubiis 69. 6. non omnibus patebant 66.
 19. nulla Christianis erant. 23. *penult.*
 Templum Dei totus mundus 90. *pen.* mens hominis 91. 3.
 Testarum lusus 6. 1.
 Thebanorum pars mortuum 44. 18.
 Tiberinus deus 70. 7.
 Tiresias vates cæcus 73. 5.
 Thrasimene lacus 17. 1.
 Tripudium solistimum 72. 10.
 Trivia Diana 58. 6. triceps 58. 7. πολύχειρ *ibid.*
 Troicam bellum 59. 11.
 Venus vulnerata 59. 14.
 Veneris cæstum 59. *ult.* adulterium. 60. 13.
 Veritas obvia requirentibus 61. 3. plerumque obscura
 34. 11.
 Vernaculi Romanorum dii 70. 4.
 Vesta 71. 8.
 Vestales impudicæ 71. 6.
 Vesuvii ignis 100. 5.
 Victimæ humanæ 86. 12.
 Vindemia feriata 3. 15.
 Virgo inter astra 58. 17.
 Uncti lapides 4. 12.
 Unguenta funerum 29. *penult.*
 Unitatis Dei confessio vulgaris 46. 19. confessio philo-
 sophica 48. 2. &c.
 Unitatis Dei similia 45. 3. &c.
 Vulcanus claudus 57. 16. faber, 60. 6.
 Vulcanus ignis 50. *penult.* princeps deorum 55. 16.
-

Errata quædam corrigenda.

p. 25. l. 6. *toto.* corr. *toti.* 30. *ult.* addatur: *sc.*
 35. 4. *potes reputare.* corr. *poteſt refutari.* 35. 18. *natalis*
Natalis. 36. 5. *natali.* *Natali.* 47. 9. *diem duxerit.* Deus in-
 duxerit. 53. 17. *feras.* *feris.* 59. *antepen.* *peterat.* *pote-*
rat. 67. 8. *quomodo.* *quo modo.* 72. 11. *solenniſſimum.*
solistimum. 91. 6. *quam.* *quas.* 93. *ult.* *videmus.* *vide-*
mur. 95. 14. *difficile.* *difficilem,* non credere,

PROLOGUS

Cogitanti mihi, & cum animo meo Octavii boni & fidelissimi contubernalis memoriam recensenti, tanta dulcedo & affectio hominis inhæsit, ut ipse quodammodo mihi viderer in præterita redire, non ea, quæ jam transacta & decursa sunt, recordatione revocare. Ita ejus contemplatio, quantum subtracta est oculis, tantum pectori meo, ac pæne intimis sensibus implicata est. Nec inmerito discedens vir eximius & sanctus, immensum sui desiderium nobis reliquit: utpote cum & ipse tanto nostri semper amore flagraverit, ut & in ludicris & seriis, pari mecum voluntate concineret eadem velle vel nolle: crederes unam mentem in duobus fuisse divisam. Sic solus in amo-

ribus conscius ipse, socius in erroribus: & cum, discussa caligine, de tenebrarum profundo in lucem sapientiae & veritatis emergerem, non respuit comitem, sed, quod est gloriosius, praecucurrit. Itaque cum per universam convictus nostri & familiaritatis aetatem mea cogitatio volveretur, in illo praecipue sermone ejus mentis meae refedit intentio, quo Cæcilium superstitiosis vanitatibus etiam nunc inhærentem disputatione gravissima ad veram religionem reformavit. Nam negotii, & vivendi mei gratia Romam contenderat, relicta domo, conjuge, liberis; &, quod est in liberis amabilius, adhuc annis innocentibus, & adhuc dimidiata verba tentantibus, loquelam ipso offensantis linguae fragmine dulciorem. Quo in adventu

PROLOGUS

ejus non possum exprimere sermonibus, quanto, quamque impatienti gaudio exultaverim: cum augeret maxime lætitiā meā amicissimi hominis inopinata præsētia. Igitur post unum & alterum diē, cum jam & aviditatem desiderii frequens assiduitatis usus impleisset; & quæ per absentiam mutuam de nobis nesciebamus, relatione alterna comperissemus, placuit Ostiam petere amoenissimam civitatem, quod esset corpori meo siccandis humoribus de marinis lavacris blanda & apposita curatio. Sane & ad vindemiam feriæ judicariam curam relaxaverant. Nam id temporis, post æstivā diē, in temperiem semet autumnitas dirigebat.

Itaque cum diluculo ad mare ambulando litore pergeremus, ut & aura aspirans leniter membra vege-

taret, & cum eximia voluptate molli
vestigio cedens arena subsideret, Cæ-
cilius, simulacro Serapidis denotato,
ut vulgus superstitiosus solet, manum
ori admovens, osculum labiis pressit.
Tunc Octavius ait: Non boni viri
est, Marce frater, hominem domi
forisque lateri tuo inhærentem, sic
in hac imperitiæ vulgaris cæcitate
deferere, ut tam luculento die in la-
pides eum patiaris impingere, effi-
giatos fane, & unctos, & corona-
tos: cum scias hujus erroris non mi-
norem ad te quam ad ipsum infami-
am redundare. Cum hoc sermone
ejus medium spatium civitatis emensi,
jam liberum litus tenebamus. Ibi are-
nas extimas, velut sterneret ambula-
cro, perfundens lenis unda tendebat.
Et ut semper mare etiam positus fla-
tibus inquietum est, etsi non canis

DISPUTATIONIS

§

spumosisque fluctibus exhibat ad terram, tamen crispis, torosisque ibidem erroribus delectati perquam sumus, cum in ipso æquoris limine plantas tingeremus, quod vicissim nunc adpulsum nostris pedibus adluderet fluctus, nunc relabens, ac vestigia retrahens in sese resorberet. Sensim itaque tranquilleque progressi, oram curvi molliter litoris, iter fabulis fallentibus legebamus. Hæ fabulæ erant Octavii differentis de navigatione narratio. Sed ubi eundi spatium satis justum cum sermone consumsimus, eandem emensi viam rursus versis vestigiis terebamus. Et cum ad id loci ventum est, ubi subductæ naviculæ substratis roboribus, a terrena labe suspensæ quiescebant, pueros videmus certatim gestientes, testarum in mare jaculationibus lu-

6 P U E R O R U M L U S U S

dere. Is lusus est testam teretem, jactatione fluctuum levigatam, legere de litore: eam testam plano situ digitis comprehensam, inclinem ipsam, atque humilem, quantum potest, super undas inrotare: ut illud jaculum vel dorsum maris raderet, vel enarreretur, dum leni impetu labitur: vel, summis fluctibus tonsis, emicaret, emergeret, dum assiduo saltu sublevatur. Is se in pueris victorem ferebat, cujus testa & procurreret longius, & frequentius exsiliret.

Igitur cum omnes hac spectaculi voluptate caperemur, Cæcilius nihil intendere, neque de contentione ridere, sed tacens, anxius, segregatus, dolere, nescio quid, vultu fatebatur. Cui ego: Quid hoc est rei? cur non agnoscō, Cæcili, alacritatem tuam illam? & illam oculorum etiam in

EXORDIUM DISPUTATIONIS 7

feriis hilaritatem requiro? tum ille:
Jamdudum me Octavii nostri acriter
angit & remordet oratio, qua in te
invectus, objurgavit negligentiae, ut
me dissimulanter gravius argueret in-
scientiae. Itaque progrediar ulterius:
de toto & integro mihi cum Octa-
vio res est. Si placet ut ipsius sectae
homo cum eo disputem, jam pro-
fecto intelliget facilius esse in con-
tubernalibus disputare, quam conse-
rere sapientium modo. In istis ad
rutelam balnearum jactis, & in altum
procurrentibus petrarum obicibus re-
sidamus, ut & requiescere de itinere
possimus, & intentius disputare. Et
cum dicto ejus affedimus, ita ut me
ex tribus medium lateris ambitione
protegerent: nec hoc obsequii fuit,
aut ordinis, aut honoris, quippe cum
amicitia pares semper aut accipiat,

aut faciat: sed ut arbiter & utrique proximus aures darem, & disceptantes duos medius segregarem.

Tum sic Cæcilius exorsus est: Quanquam tibi, Marce frater, de quo cum maxime quærimus, non sit ambiguum; utpote cum diligenter in utroque vivendi genere versatus repudiaris alterum, alterum comprobaris: in præsentiarum tamen ita tibi informandus est animus, ut libram teneas æquissimi judicis, nec in alteram partem propensus incumbas, ne, non tam ex nostris disputationibus nata sententia, quam ex tuis sensibus prolata videatur. Proinde si mihi quasi novus aliquis, & quasi gnarus partis utriusque confidas nullum negotium est patefacere, omnia in rebus humanis dubia, incerta, suspensa: magisque omnia verisimi-

lia, quam vera. Quo minus mirum est, nonnullos rædio investigandæ penitus veritatis cuilibet opinioni temere succumbere, quam in explorando pertinaci diligentia perseverare. Itaque indignandum omnibus, indolescendumque est, audere quosdam, & hoc studiorum rudes, literarum profanos, expertes artium etiam sordidarum, certum aliquid de summa rerum, ac majestate decernere, de qua tot omnibus seculis sectarum plurimarum usque adhuc ipsa philosophia deliberat. Nec immerito; cum tantum absit ab exploratione divina humana mediocritas, ut neque quæ supra nos cœlo suspensa sublata sunt, neque quæ infra terram profunda demersa sunt, aut scire sit datum, aut scrutari permissum, aut stuprare religiosum: & beati fatis, fatisque

prudentes jure videamur, si secundum illud vetus sapientis oraculum, nosmetipsos familiarius noverimus. Sed quatenus indulgentes insano, atque inepto labori, ultra humilitatis nostræ terminos evagamur, & in terram projecti cœlum ipsum, & ipsa sidera audaci cupiditate transcendimus, vel hunc errorem saltem, non vanis & formidolosis opinionibus implicemus. Sint principio omnium semina natura in se coeunte densata: quis hic auctor Deus? sint fortuitis concursionibus totius mundi membra coalita, digesta, formata: quis Deus machinator? sidera licet ignis accenderit, & cœlum licet sua materia suspenderit: licet terram fundaverint pondera, & mare licet influxerit liquor: unde hæc religio, unde formido, quæ superstitio est?

Homo & animal omne, quod nascitur, inspiratur, attollitur, elementorum ut voluntaria concretio est, in quæ rursus homo, & animal omne dividitur, solvitur, dissipatur: Ita in fontem refluunt, & in semet omnia revolvuntur, nullo artifice, nec iudice, nec auctore! Sic, congregatis ignium seminibus, soles alios atque alios semper splendere: sic, exhalatis terræ vaporibus, nebulas semperadolescere: quibus densatis coactisque, nubes altius surgere; iisdem labentibus, pluvias fluere, flare ventos, grandines increpare, vel nimbis collidentibus, tonitrua mugire, rutilare fulgura, fulmina præmicare. Adeo passim cadunt, montes irruunt, arboribus incurrunt, sine delectu tangunt loca sacra & profana, homines noxios feriunt, & sæpe religiosos.

Quid tempestates loquar varias & incertas; quibus nullo ordine, vel examine, rerum omnium imperus volutatur? in naufragiis, bonorum malorumque fata mixta, merita confusa? in incendiis, interitum convenire infantium nocentiumque? &, cum tabe pestifera cœli tractus inficitur, sine discrimine omnes deperire? &, cum belli ardore sævitur, meliores potius occumbere? in pace etiam, non tantum æquatur nequitia melioribus, sed & colitur: ut in pluribus nescias, utrum sit eorum detestanda pravitas, an optanda felicitas. Quod si mundus divina providentia, & alicujus numinis auctoritate regeretur, numquam mereretur Phalaris & Dionysius regnum; numquam Rutilius & Camillus exilium, numquam Socrates venenum.

Ecce arbuta frugifera, ecce jam seges cana, jam temulenta vindemia, imbri corrumpitur, grandine ceditur. Adeo aut incerta nobis veritas occultatur & premitur: aut, quod magis credendum est, variis & lubricis casibus, soluta legibus fortuna dominatur. Cum igitur aut fortuna certa, aut incerta natura sit; quanto venerabilius ac melius antistitem veritatis majorum excipere disciplinam? religiones traditas colere? deos, quos a parentibus ante imbutus es timere, quam nosse familiarius, adorare? nec de numinibus ferre sententiam, sed prioribus credere, qui adhuc rudi seculo in ipsius mundi natalibus, meruerunt deos vel faciles habere, vel reges? inde adeo per universa imperia, provincias, oppida, videmus singulos sacrorum ritus gentiles ha-

bere, & deos colere municipes, ut Eleusinos Cererem, Phrygas Matrem, Epidauros Aesculapium, Chaldaeos Belum, Astartem Syros, Dianam Taurios, Gallos Mercurium, universa Romanos. Sic eorum potestas & auctoritas, totius orbis ambitus occupavit: sic imperium suum ultra solis vias, & ipsius oceani limites propagavit, dum exercent in armis virtutem religiosam, dum urbem muniunt sacrorum religionibus, castis virginibus, multis honoribus ac nominibus sacerdotum: dum obsessi, & citra solum capitolium capti, colunt deos, quos alius jam sprevisset iratos; & per Gallorum acies mirantium superstitionis audaciam pergunt telis inermes, sed cultu religionis armati: dum captis hostilibus moenibus adhuc ferociente vic-

toria numina victa venerantur: dum undique hospites Deos quærunt, & suos faciunt: dum aras extruunt etiam ignotis numinibus, & manibus. Sic dum universarum gentium sacra suscipiunt, etiam regna meruerunt. Hinc perpetuus venerationis tenor mansit qui longa ætate non infringitur, sed augetur: quippe antiquitas ceremoniis atque fanis tantum sanctitatis tribuere consuevit, quantum adstruxerit vetustatis. Nec tamen temere, ausim enim interim & ipse concedere & sic melius errare, maiores nostri aut observandis auguriis, aut extis consulendis, aut instituendis sacris, aut delubris dedicandis operam navaverunt. Specta de libris memorias, jam eos deprehendes initiasse ritus omnium religionum, vel ut remuneraretur divina indulgentia, vel ut

avertteretur imminens ira, aut ut jam tumens & fæviens placaretur. Testis mater Idæa, quæ adventu suo & probavit matronæ castitatem, & urbem metu hostili liberavit. Testes equestrium fratrum in lacu, sicut ostenderant, statuæ consecratæ, qui anheli, spumantibus equis atque fumantibus de Perse victoriam, eadem die, qua fecerant, nuntiaverunt. Testis ludorum offensi Jovis de somno plebeii hominis iteratio: & Deciorum devotio rata. Testis & Curtius, qui equitis sui vel mole vel honore hiatus profundæ voraginis coæquavit. Frequentius etiam quam volebamus, deorum præsentiam contempta auspicia contestata sunt. Sic Allia nomen infaustum. Sic Claudii, & Junii non proelium in Pœnos, sed ferale naufragium est. Et ut Thra-

lymenus Romanorum sanguine & major esset, & decolor, sprexit auguria Flaminius; & ut Parthos signa repetamus, dirarum imprecationes Crassus & meruit, & irrisit. Omitto vetera, quæ multa sunt, & de deorum natalibus, donis, muneribus: negligo carmina poetarum: prædicta etiam de oraculis fata transilio, ne vobis antiquitas nimium fabulosa videatur. Intende templis ac delubris deorum, quibus Romana civitas & protegitur & ornatur; magis sunt augusta numinibus incolis, præsentibus, inquilinis, quam cultus insignibus & muneribus opulenta. Inde adeo pleni & mixti Deo vates futura præcerpunt, dant cautelam periculis, morbis medelam, spem afflictis, opem miseris, solatium calamitatibus, laboribus levamentum.

Etiam per quietem deos videmus, audimus, agnoscimus, quos impie per diem negamus, nolumus, pejeramus. Itaque, cum omnium gentium de diis immortalibus, quamvis incerta sit vel ratio, vel origo, maneat tamen firma consensio, neminem fero tanta audacia, tamque irreligiosa, nescio qua, prudentia tumescentem, qui hanc religionem tam vetustam, tam utilem, tam salubrem dissolvere, aut infirmare nitatur. Sit licet ille Theodorus Cyrenæus, vel, qui prior, Diagoras Melius, cui Atheon cognomen apposuit antiquitas, qui uterque nullos deos asseverando, timorem omnem, quo humanitas regitur, venerationemque penitus sustulerunt: numquam tamen in hac impietatis disciplina simulatae Philosophiæ nomine atque auctori.

tate pollebunt. Cum Abderitem Protagoram Athenienses viri, consulte potius, quam profane de divinitate disputantem, & expulerint suis finibus, & in concione ejus scripta deusserint: quid? homines (sustinebitis enim me impetum susceptæ actionis liberius exerentem) homines, inquam, deploratæ, illicitæ, ac desperatæ factionis grassari in deos non ingemiscendum est? qui de ultima fæce collectis imperitioribus & mulieribus credulis, sexus sui facilitate labentibus, plebem profanæ conjurationis instituunt; quæ nocturnis congregationibus, & jejuniis solemnibus, & inhumanis cibis, non sacro quodam sed piaculo fœderantur. Latibrosa & lucifugax natio, in publicum muta, in angulis garrula; templa ut busta despiciunt, deos despuunt,

rident sacra, miserentur miseri; si fas est, sacerdotum honores, & purpuras despiciunt, ipsi seminudi. Proh! mira stultitia & incredibilis audacia! spernunt tormenta præsentia, dum incerta metuunt & futura: & dum mori post mortem timent, interim mori non timent. Ita illis pavorem fallax spes solatia rediviva blanditur. Ac jam, ut fecundius nequiora proveniunt, serpentibus in dies perditis moribus, per universum orbem sacraria ista teterrima impiæ coitionis adollescunt. Eruenda prorsus hæc, & execranda consensio. Occultis se notis & insignibus noscunt, & amant mutuo pæne antequam noverint: passim etiam inter eos quædam libidinum religio miscetur: ac se promisce appellant fratres, & sorores, ut etiam non insolens stuprum in-

tercessione sacri nominis fiat incestum. Ita eorum vana & demens superstitio sceleribus gloriatur. Nec de ipsis, nisi subsisteret veritas, maxima & varia & honore præfanda sagax fama loqueretur. Audio eos turpissimæ pecudis caput asini consecratum inepta, nescio qua, persuasione venerari: digna & nata religio talibus moribus. Alii eos ferunt ipsius antistitis ac sacerdotis colere genitalia, & quasi parentis sui adorare naturam. Nescio an falsa, certe occultis ac nocturnis sacris apposita suspicio. Et qui hominem summo supplicio pro facinore punitum, & crucis ligna feralia eorum ceremonias fabulatur, congruentia perditis scelertisque tribuit altaria, ut id colant, quod merentur. Jam de initiandis tirunculis fabula tam detestanda, quam

nota est. Infans farre contectus, ut decipiat incautos, apponitur ei, qui sacris imbuatur. Is infans a tirunculo farris superficie, quasi ad innoxios ictus provocato, cæcis occultisque vulneribus occiditur: hujus, pro nefas! sitienter sanguinem lambunt, hujus certatim membra dispertiunt, hac foederantur hostia, hac conscientia sceleris ad silentium mutuum pignerantur. Hæc sacra sacrilegiis omnibus tetriora. Et de convivio notum est: passim omnes loquuntur: id etiam Cirtensis nostri testatur oratio. Ad epulas solemni die coeunt, cum omnibus liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines, & omnis ætatis. Illic post multas epulas, ubi convivium caluit, & incestæ libidini ebrietatis fervor exarsit, canis, qui candelabro nexus est, jactu

offulæ ultra spatium lineæ, qua vinc-
tus est, ad impetum & saltum pro-
vocatur: sic everfo & extincto con-
scio lumine, impudentibus tenebris
nexus infandæ cupiditatis involvunt
per incertum fortis: &, si non om-
nes opera, conscientia tamen pari-
ter incesti; quoniam voto universo-
rum appetitur, quidquid accidere
potest in actu singulorum. Multa
prætereo consulto: nam & hæc ni-
mis multa sunt, quæ aut omnia, aut
pleraque omnium vera declarat ip-
sius pravæ religionis obscuritas. Cur
etenim occultare & abscondere, quid-
quid illud colunt, magnopere nitun-
tur? cum honesta semper publico
gaudeant, scelera secreta sint? cur
nullas aras habent, templa nulla,
nulla nota simulacra, nunquam pa-
lam loqui, nunquam libere congre-

gari, nisi illud, quod colunt & interpretantur, aut puniendum est, aut pudendum? unde autem, vel quis ille, aut ubi Deus unicus, solitarius, destitutus; quem non gens libera, non regna, non saltem Romana superstitione noverunt? Judæorum sola & misera gentilitas unum & ipsi Deum, sed palam, sed templis, aris, victimis, ceremoniisque coluerunt, cujus adeo nulla vis, nec potestas est, ut sit Romanis numinibus cum sua sibi natione captivus. At etiam Christiani, quanta monstra, quæ portenta confingunt? Deum illum suum, quem nec ostendere possunt, nec videre, in omnium mores, actus omnium, verba denique, & occultas cogitationes diligenter inquirere? discurrentem scilicet, atque ubique præsentem: molestum illum volunt,

inquietum, impudenter etiam curiosum. Siquidem adstat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cum nec singulis inservire possit per universa districtus, nec universis sufficere in singulis occupatus. Quid? quod toto orbi & ipsi mundo cum fideribus suis minantur incendium, ruinam moliuntur, quasi aut naturæ divinis legibus constitutus æternus ordo turbetur; aut rupto elementorum omnium fœdere, & cœlesti compage divisa, moles ista, qua continetur & cingitur, subruatur. Nec hac furiosa opinione contenti aniles fabulas adstruunt & annectunt. Renasci se ferunt post mortem & cineres & favillas; & nescio qua fiducia mendaciis suis invicem credunt: putes eos jam revixisse. Anceps malum & gemina dementia! cœlo & astris,

quæ sic relinquimus, ut invenimus, interitum denunciare: sibi mortuis, extinctis, qui sicut nascimur, & interimus, æternitatem repromittere. Inde videlicet & execrantur rogos, & damnant ignium sepulturas: quasi non omne corpus, etsi flammis subtrahatur, annis tamen & ætatibus in terram resolvatur; nec intersit, utrum feræ diripiant, an maria consumant; an humus contegat, an flamma subducat; quum cadaveribus omnis sepultura, si sentiunt, pœna sit: si non sentiunt, ipsa conficiendi celeritate medicina. Hoc errore decepti, beatam sibi, ut bonis, & perpetam vitam mortuis pollicentur; cæteris, ut injustis, pœnam sempiternam. Multa ad hæc suppetunt, ni festinet oratio. Injustos ipsos, magis nec laboro, jam docui: quamquam etsi

justos darem, culpam tamen vel innocentiam fato tribui sententiis plurimorum; & hæc vestra consensio est: nam quidquid agimus, ut alii fato, ita vos Deo dicitis: sic sectæ vestræ non spontaneos cupere, sed electos. Igitur iniquum judicem fingitis, qui sortem in hominibus puniat, non voluntatem. Vellem tamen sciscitari, utrumne sine corpore, an cum corporibus? & corporibus quibus; ipsisne, an innovatis resurgatur? sine corpore? hoc, quod sciam, neque mens, neque anima, nec vita est. Ipso corpore? sed jam ante dilapsus est. Alio corpore? ergo homo novus nascitur, non prior ille reparatur. Et tamen tanta ætas abiit, secula innumera fluxerunt, quis unus ullus ab inferis vel Protefilai forte remeavit, horarum saltem permissio

commestum, vel ut exemplo credere-
mus? omnia ista figmenta malefanæ
opinionis, & inepta solatia a poetis
fallacibus in dulcedine carminis lusa,
a vobis nimirum credulis in Deum
vestrum turpiter reformata sunt: nec
saltem de præsentibus capitis expe-
rimentum, quam vos irritæ pollici-
tationis cassa vota decipiant. Quid
post mortem impendeat, miseri! dum
adhuc vivitis æstimate. Ecce pars
vestrum & major, melior, ut dici-
tis, egetis, algetis, opere, fame la-
boratis: & Deus patitur, dissimulat;
non vult, aut non potest opitulari
suis. Ita aut invalidus, aut iniquus
est. Tu qui immortalitatem postu-
mam somnias, cum periculo quate-
ris, cum febribus ureris, cum do-
lore laceraris, nondum conditionem
tuam sentis? nondum agnoscis fra-

gilitatem? invitus miser infirmitatis argueris, nec fateris? sed omitto communia. Ecce vobis minæ, supplicia, tormenta, etiam non adorandæ, sed subeundæ cruces: ignes etiam, quos & prædicitis & timetis: ubi Deus ille, qui subvenire reviviscen- tibus potest, viventibus non potest? nonne Romani sine vestro Deo im- perant, regnant, fruuntur orbe toto, vestrique dominantur? vos vero sus- pensi interim atque solliciti; honestis voluptatibus abstinetis: non specta- cula visitis, non pompis interestis; convivia publica absque vobis; sacra certamina, præcerptos cibos, & de- libatos altaribus potus abhorretis. Sic reformidatis deos, quos negatis: non floribus caput nectitis, non corpus odoribus honestatis: reservatis un- guenta funeribus: coronas etiam se-

pulchris denegatis, pallidi, trepidi, misericordia digni, & nostrorum deorum. Ita nec resurgitis miseri, nec interim vivitis. Proinde si quid sapientiæ vobis, aut verecundiæ est, desinite cœli plagas, & mundi fata & secreta rimari. Satis est pro pedibus aspicere, maxime indoctis, im-politis, rudibus, agrestibus: quibus non est datum intelligere civilia, multo magis denegatum est differere divina. Quanquam, si philosophandi libido est, Socratem sapientiæ principem, quisque vestrum tantus est, si poterit, imitetur. Ejus viri, quoties de cœlestibus rogabatur, nota responsio est: QUOD SUPRA NOS, NIHIL AD NOS. Merito ergo de oraculo testimonium meruit prudentiæ singularis; quod oraculum ipse præfensit, idcirco universis esse præpositum, non

quod omnia comperisset, sed quod nihil se scire didicisset. Ita, confessæ imperitiæ summa prudentia est. Hoc fonte defluxit Arcesilæ, & multo post Carneadis & Academicorum plurimorum in summis quæstionibus tuta dubitatio; quo genere philosophari & cautè indocti possunt, & docti gloriose. Quid? Simonidis Melici nonne admiranda omnibus, & sectanda cunctatio? qui Simonides cum de eo, quid, & quales arbitretur deos, ab Hierone tyranno quæreretur, primo deliberationi diem petiit, postridie biduum prorogavit, mox alterum tantum admonitus adjunxit; postremo cum causas tantæ moræ tyrannus inquireret, respondit ille, quod sibi, quanto inquisitio tardior pergeret, tanto veritas fieret obscurior. Mea quoque opinione,

quæ sunt dubia, ut sunt, relinquenda sunt: nec tot ac tantis viris deliberantibus temere & audaciter in alteram partem ferenda sententia est; ne aut anilis inducatur superstitio, aut omnis religio destruat.

Sic Cæcilius, & renidens (nam indignationis ejus tumorem effusæ orationis impetus relaxaverat:) Et quid ad hæc, ait, audent Octavius homo Plautinæ prosapiæ, ut pistorum præcipuus, ita postremus philosophorum?

Parce, inquam, in eum plaudere: neque enim prius exaltare te dignum est concinnitate sermonis, quam utrinque plenius fuerit peroratum; maxime cum non laudi, sed veritati disceptatio vestra nitatur. Et quanquam magnum in modum me subtili varietate tua delectarit oratio,

tamen altius moveor, non de præ-
senti actione, sed de toto genere
disputandi: quod plerumque pro dis-
ferentium viribus, & eloquentiæ po-
testate, etiam perspicuæ veritatis con-
ditio mutetur. Id accidere pernotum
est auditorum facilitate, qui, dum
verborum lenocinio a rerum inten-
tionibus avocantur, sine delectu as-
sentiuntur dictis omnibus: nec a rec-
tis falsa fecernunt, nescientes inesse
& in incredibili verum, & in veri-
simili mendacium. Itaque quo sæpius
asseverationibus credunt, eo frequen-
tius a peritioribus arguuntur: sic
assidue temeritate decepti, culpam ju-
dicis transferunt ad incerti querelam,
ut damnatis omnibus malint universa
suspendere, quam de fallacibus judi-
care. Igitur nobis providendum est,
ne odio identidem sermonum omnium

laboremus; ita ut in execrationem & odium hominum plerique simpliciores efferantur. Nam incaute creduli circumveniuntur ab his, quos bonos putaverunt: mox errore confimili jam suspectis omnibus, ut improbos metuunt, etiam quos optimos sentire potuerunt. Nos proinde solliciti, quod utrinque omni negotio differatur, & ex altera parte plerumque obscura sit veritas, ex altero latere mira subtilitas, quæ nonnunquam ubertate dicendi, fidem confessæ probationis imitetur: diligenter, quantum potest, singula ponderemus, ut argutias quidem laudare, ea vero, quæ recta sunt, eligere, probare, suscipere possimus.

Decedis (inquit Cæcilius) officio judicis religiosi: nam perinjurium est, vires re actionis meæ intergressu gra-

vissimæ disputationis infringere, cum Octavius integra & illibata habeat singula.

Si potes reputare, id, quod criminaris, inquam, in commune, nisi fallor, compendium protuli, ut examine scrupuloso nostram sententiam non eloquentiæ tumore, sed rerum ipsarum soliditate libremus. Nec avocanda, quod quereris, diutius intentio: cum toto silentio liceat responsionem Januarii nostri jam gestientis audire.

Et Octavius: Dicam equidem, ut potero; pro viribus; & adnitendum tibi mecum est, ut conviciorum amarissimam labem verborum veracium flumine diluamus. Nec dissimulabo, principio ita natalis mei errantem, vagam, lubricam nutasse sententiam, ut sit nobis ambigendum, utrum tua eruditio turbata sit, an vacillaverit

per errorem : nam interim deos credere, interim se deliberare variavit, ut propositionis incerto incertior responsionis nostræ intentio fundaretur. Sed in natali meo versutiam nōio, non credo, procul est ab ejus subtilitate simplici subtilis urbanitas. Quid igitur? ut, qui rectam viam nescit, ubi, ut sit, in plures una diffunditur, quia viam nescit, hæret anxius, nec singulas audet eligere, nec universas probare: sic cui non est verisabile judicium, prout infida suspicio spargitur, ita ejus dubia opinio dissipatur. Nullum itaque miraculum est, si Cæcilius, identidem in contrariis ac repugnantibus jactetur æstu, & fluctuetur: quod ne fiat ulterius, convincam & redarguam, quamvis diversa sint, quæ dicta sunt, una veritate confirmata probataque. Nec

dubitandum ei de cetero est, nec vagandum. Et quoniam meus frater erupit ægre se ferre, stomachari, indignari, dolere, illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus cœlestibus disputare; sciat omnes homines sine delectu ætatis, sexus, dignitatis, rationis & sensus capaces & habiles procreatos: nec fortuna nactos, sed natura indeptos esse sapientiam: quin ipsos etiam philosophos, vel si qui alii artium repertores in memorias exierunt, priusquam solertia mentis parerent nominis claritatem, habitos esse plebeios, indoctos, seminudos. At vero divites facultatibus suis illigatos, magis aurum suspicere consueisse, quam cœlum: nostrates pauperes & commentos esse prudentiam, & tradidisse ceteris disciplinam. Unde apparet ingenium non dari facul-

tatibus, nec studio parari, sed cum ipsa mentis formatione generari. Nihil itaque indignandum, vel dolendum, si quicumque de divinis quærat, sentiat, proferat; cum non disputantis auctoritas, sed disputationis ipsius veritas requiratur: atque etiam, quo imperitior sermo, hoc illustrior est: quoniam non fucatur pompa facundiae & gratiae, sed, ut est, recti regula sustinetur. Nec recuso, quod Cæcilius asserere inter præcipua conatus est, hominem nosse se, & circumspicere debere, quid sit, unde sit, quare sit; utrum elementis concretus, an concinnatus atomis, an potius a Deo factus, formatus, animatus? quod ipsum explorare & eruere sine universitatis inquisitione non possumus, cum ita cohærentia, connexa, concatenata sint, ut, nisi divinitatis

rationem diligenter excusseris, nescias humanitatis; nec possis pulchre gerere rem civilem, nisi cognoveris hanc communem omnium mundi civitatem: præcipue cum a feris belluis hoc differamus, quod illa prona, in terramque vergentia nihil nata sint prospicere, nisi pabulum: nos, quibus vultus erectus, quibus suspectus in cælum datus est, sermo, & ratio, per quæ Deum agnoscimus, sentimus, imitamur, ignorare nec fas, nec licet ingerentem sese oculis, & sensibus nostris cœlestem claritatem; sacrilegii enim vel maximi instar est, humi quærere, quod in sublimi debeas invenire. Quo magis mihi videntur, qui hunc mundi totius ornatum non divina ratione perfectum volunt, sed frustis quibusdam temere cohærentibus conglobatum, mentem, sensum, oculos

denique ipsos non habere: Quid enim potest esse tam apertum, tam confessum, tamque perspicuum, cum oculos in cœlum sustuleris, & quæ sunt infra circaque lustraveris, quam esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quo omnis natura inspiretur, moveatur, alatur, gubernetur? cœlum ipsum vide, quam late tenditur, quam rapide volvitur, vel, quod in noctem astris distinguitur, vel, quod in diem sole lustratur; jam scies quam sit in eo summi moderatoris mira & divina libratio. Vide & annum, ut solis ambitus faciat, & mensem vide, ut luna auctu, senio, labore circummagat. Quid tenebrarum & luminis dicam recurfantes vices, ut sit nobis operis & quietis alterna reparatio? relinquenda vero astrologis prolixior de sideribus oratio, vel quod regant

cursum navigandi, vel quod arandi, metendique tempus inducant : quæ singula non modo ut crearentur, fierent, disponderentur, summi opificis, & perfectæ rationis eguerunt, verum etiam sentiri, perspicui, intelligi, sine summa sollertia & ratione non possunt. Quid? cum ordo temporum ac frugum stabili varietate distinguitur, nonne auctorem suum, parentemque testatur? ver æque cum suis floribus, & æstas cum suis messibus, & autumnus maturitas grata, & hiberna olivitas necessaria : qui ordo facile turbaretur, nisi maxima ratione confisteret. Jam providentiæ quantæ, ne hiems sola glacie ureret, aut sola æstas ardore torreret, autumnus & veris inferere medium temperamentum, ut per vestigia sua anni revertentis occulti & innoxii transitus laberen-

tur. Mari intende, lege litoris stringitur; quidquid arborum est, vide, quam e terræ visceribus animatur. Aspice Oceanum, refluit reciprocis æstibus: vide fontes, manant venis perennibus: fluvios intueri, eunt semper exercitis lapsibus. Quid loquar apte disposita recta montium, collium flexa, porrecta camporum? quidve animantium loquar adversus sese tutelam multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus septas, & fundatas ungulis, & spicatas aculeis, aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum? ipsa præcipue formæ nostræ pulchritudo Deum fateatur artificem, status rigidus, vultus erectus, oculi in summo, velut in specula constituti, & omnes ceteri sensus velut in arce compositi. Longum est ire per singula: nihil in ho-

mine membrorum est, quod non & necessitatis causa sit, & decoris: &, quod magis mirum est, eadem figura omnibus, sed quædam unicuique lineamenta deflexa. Sic & similes universi videmur, & inter se singuli dissimiles invenimur. Quid nascendi ratio? quid cupido generandi? nonne a Deo data est? & ut ubera partu maturescante lactescant, & ut tener foetus ubertate lactei roris adolescat? nec universitati solummodo Deus, sed & partibus consulit. Britannia sole deficitur, sed circumfluentis maris tempore recreatur. Aegypti siccitatem temperat Nilus; colit Euphrates Mesopotamiam; Indus & ferere Orientem dicitur, & rigare. Quod si ingressus aliquam domum, omnia exculta, disposita, ornata vidisses, utique præesse ei crederes dominum,

& illis bonis rebus multo esse meliorem: ita in hac mundi domo, cum cœlum, terramque perspicias, providentiam, ordinem, legem, crede esse universitatis dominum, parentemque, ipsis sideribus, & totius mundi partibus pulchriorem. Ni forte, quoniam de providentia nulla dubitatio est, inquirendum putas, utrum unius imperio, an arbitrio plurimorum cœleste regnum gubernetur? quod ipsum non est multi laboris aperire cogitanti imperia terrena, quibus exempla utique de cœlo. Quando unquam regni societas aut cum fide cœpit, aut sine cruore discessit? omitto Persas de equorum hinnitu augurantes principatum, & Thebanorum par, mortuam fabulam transeo. Ob pastorum, & casæ regnum de geminis memoria notissima est. Generi & fo-

ceri bella toto orbe diffusa sunt, & tam magni imperii duos fortuna non cepit. Vide cetera. Rex unus apibus, dux unus in gregibus, in armentis rector unus: tu in cælo summam potestatem dividi credas, & scindi veri illius ac divini imperii totam potestatem? cum palam sit parentem omnium Deum nec principium habere, nec terminum; qui nativitatem omnibus præstet, sibi perpetuitatem: qui ante mundum fuerit sibi ipse pro mundo; qui universa, quæcunque sunt, verbo jubet, ratione dispensat, virtute consummat. Hic nec videri potest, visu clarior est; nec comprehendi potest, tactu purior est; nec æstimari, sensibus major est, infinitus, immensus, & soli sibi tantus, quantus est, notus: nobis vero ad intellectum pectus angustum est: &

ideo sic eum digne æstimamus, dum inæstimabilem dicimus. Eloquar, quemadmodum sentio, magnitudinem Dei, qui se putat nosse, minuit: qui non vult minuire, non novit. Nec nomen Deo quæras, Deus nomen est: illic vocabulis opus est, cum per singulos propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est: Deo, qui solus est, Dei vocabulum totum est: quem si patrem dixerō, terrenum opineris; si regem, carnalem suspiceris; si dominum, intelliges utique mortalem. Aufer aditamenta nominum, & perspicias ejus claritatem. Quid? quod omnium de isto habeo consensum? audio vulgus, cum ad cœlum manus tendunt, nihil aliud quam Deum dicunt, & „Deus magnus est,” & „Deus verus est:” & „si Deus dederit.”

Vulgi iste naturalis sermo est, an Christiani confitentis oratio? & qui Jovem principem volunt, falluntur in nomine, sed de una potestate consentiunt. Audio poetas quoque unum patrem divum atque hominum prædicantes, & talem esse mortalium mentem, qualem parens omnium diem duxerit. Quid Mantuanus Maro? nonne apertius, proximius, verius? “Principio,” ait, “cælum & “ terras,” & cetera mundi membra, “ spiritus intus alit,” & infusa “mens “ agitat: inde hominum, pecudum- “ que genus,” & quidquid aliud animalium. Idem alio loco, mentem istam & spiritum Deum nominat: hæc enim ejus verba sunt: “Deum nam- “ que ire per omnes terrasque, trac- “ tusque maris, cælumque profun- “ dum: unde homines & pecudes,

“ unde imber & ignes.” Quid aliud & a nobis Deus, quam mens, & ratio, & spiritus prædicatur? recenseamus, si placet, disciplinam philosophorum, deprehendentes eos, etsi sermonibus variis, ipsis tamen rebus in hanc unam coire & conspirare sententiam. Omitto illos rudes & veteres, qui de suis dictis sapientes esse meruerunt. Sit Thales Milesius omnium primus, qui primus omnium de cœlestibus disputavit. Idem Milesius Thales rerum initium aquam dixit: Deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta formaverit. Eo altior & sublimior aquæ & spiritus ratio, quam ut ab homine potuerit inveniri, a Deo tradita. Vides philosophi principalis nobiscum penitus opinionem consonare. Anaximenes deinceps, & post Apolloniates Dio-

genes aëra Deum statuunt, infinitum & immensum. Horum quoque similis de divinitate consensio est. Anaxagoræ vero descriptio & motus infinitæ mentis Deus dicitur. Et Pythagoræ Deus est animus, per universam rerum naturam commens & intentus; ex quo etiam animalium omnium vita capiatur. Xenophanem notum est, omne infinitum cum mente, Deum tradere: & Antisthenem, populares deos multos, sed naturalem unum præcipuum: Speusippum vim naturalem, animalem, qua omnia regantur, Deum nosse. Quid Democritus? quamvis atomorum primus inventor, nonne plerumque naturam, quæ imagines fundat, & intelligentiam, Deum loquitur? Straton quoque & ipse naturam. Etiam Epicurus ille, qui Deos aut otiosos fingit, aut

nullos, naturam tamen superponit. Aristoteles variat, & assignat tamen unam potestatem. Nam interim mentem, mundum interim Deum dicit, interim mundo Deum præficit. Heraclides Ponticus quoque Deo divinam mentem, quamvis varie, adscribit, alias mundo, alias menti divinæ tribuens principatum. Theophrastus, & Zenon, & Chrysippus, & Cleanthes, sunt & ipsi multifformes, sed ad unitatem providentiæ omnes revolvuntur. Cleanthes enim mentem, modo animum, modo æthera, plerumque rationem Deum differuit. Zenon ejusdem magister naturalem legem atque divinam, & æthera interim, interdumque rationem vult omnium esse principium. Idem interpretando Junonem aëra, Jovem coelum, Neptunum mare, ignem esse Vulcanum,

& ceteros similiter vulgi deos elementa esse monstrando, publicum arguit graviter & revincit errorem. Eadem fere Chrysippus, vim divinam, rationalem naturam, & mundum interim, & fatalem necessitatem Deum credit; Zenonemque interpretatione physiologiæ in Hesiodi, Homeri, Orpheique carminibus imitatur. Babylonio etiam Diogeni disciplina est exponendi & differendi Jovis partum, & ortum Minervæ, & hoc genus cetera, rerum vocabula esse, non deorum. Nam Socraticus Xenophon formam Dei veri negat videri posse, & ideo quæri non oportere: Aristoteli Chius comprehendendi omnino non posse. Uterque majestatem Dei, intelligendi desperatione senserunt. Platoni apertior de Deo, & rebus ipsis, & nominibus oratio est, & quæ tota esset

cœlestis, nisi persuasionis civilis nonnumquam admixtione fordesceret. Platoni itaque in Timæo Deus est ipso suo nomine mundi parens, artifex animæ, cœlestium terrenorumque fabricator: quem & invenire difficile præ nimia & incredibili potestate, & cum inveneris, in publicum dicere impossibile præfatur. Eadem fere & ista quæ nostra sunt: nam & Deum novimus, & parentem omnium dicimus; & nunquam publice, nisi interrogati prædicamus. Exposui opiniones omnium ferme philosophorum, quibus illustrior gloria est, Deum unum multis licet designasse nominibus: ut quivis arbitretur, aut nunc Christianos philosophos esse, aut philosophos fuisse jam tunc Christianos. Quod si providentia mundus regitur, & unius Dei nutu gubernatur,

non nos debet antiquitas imperitorum, fabellis suis delectata, vel capta, ad errorem mutui rapere consensus: cum philosophorum suorum sententiis refellatur, quibus & rationis & vetustatis adstipulat auctoritas. Majoribus enim nostris tam facilis in mendaciis fides fuit, ut temere crediderint etiam alia monstruosa, mirabilia: Scyllam multiplicem, Chimaeram multiformem, & Hydram felicibus vulneribus renascentem, & Centauros, equos suis hominibus implexos, & quidquid famæ licet fingere, illis erat libenter audire. Quid illas aniles fabulas, de hominibus aves, & feras homines, & de hominibus arbores atque flores? quæ si essent facta, fierent; quia fieri non possunt, ideo nec facta sunt. Similiter, ac vero erga deos quoque, maiores nostri

improvidi, creduli, rudi simplicitate crediderunt: dum reges suos colunt religiose, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere, sacra facta sunt, quæ fuerant adsumpta solatia. Denique antequam commerciis orbis pateret, & antequam gentes ritus suos moresque miscerent, unaquæque natio conditorem suum, aut ducem inclytum, aut reginam pudicam sexu suo fortio-riorem, aut alicujus muneris vel artis repertorem venerabatur, ut civem bonæ memoriæ. Sic & defunctis præmium, & futuris dabatur exemplum. Lege Stoicorum scripta, vel scripta sapientium, eadem mecum recognosces; ob merita virtutis aut muneris deos habitos. Euhemerus exsequitur, & eorum natales, patrias, se-

pulchra dinumerat, & per provincias monstrat: Dictæi Jovis, & Apollinis Delphici, Phariæ Isidis, & Cereris Eleusinae. Prodicus assumptos in deos loquitur, qui errando inventis novis frugibus utilitati hominum profuere. In eandem sententiam & Perseus philosophatur, & adnectit inventas fruges & frugum ipsarum repertores iisdem nominibus, ut Comicus sermo est, Venerem sine Libero & Cerere frigere. Alexander ille magnus Macedo insigni volumine ad matrem suam scripsit, metu suæ potestatis proditum sibi de diis hominibus a sacerdote secretum. Illic Vulcanum facit omnium principem, & postea Jovis gentem, & de spicis Isidis ad hirundinem, fistrum, & adsparsis membris inanem tui Serapidis five Osiridis tumulum. Considera denique

facra ipsa, & ipsa myſteria, invenies exitus triſtes, fata, & funera, & luctus, atque planctus miſerorum deorum. Iſis perditum filium cum Cynocephalo ſuo & calvis ſacerdotibus luget, plangit, inquit: & Iſiaci miſeri cædunt pectora, & dolorem infeliciffimæ matris imitantur: mox, invento parvulo, gaudet Iſis, exultant ſacerdotes, Cynocephalus inventor gloriatur: nec deſinunt annis omnibus vel perdere, quod inveniunt, vel invenire quod perdunt. Nonne ridiculum eſt, vel lugere quod colas, vel colere quod lugeas? hæc tamen Aegyptia quondam, nunc & ſacra Romana ſunt. Ceres facibus accenſis, & ſerpente circumdata, errore ſubreptam & corruptam liberam anxia & ſollicita veſtigat. Hæc ſunt Eleuſinia. Et quæ Jovis ſacra ſunt? nu-

trix capella est, & avido patri subtrahitur infans, ne voretur, & Corybantum cymbalis, ne pater audiat, vagitus initus eliditur. Cybelæ Dindyma pudet dicere, quæ adulterum suum infeliciter placitum, quoniam & ipsa deformis & vetula, ut multorum deorum mater, ad stuprum illicere non poterat, exsecuit, ut deum scilicet faceret eunuchum. Propter hanc fabulam Galli eam & semiviri sui corporis supplicio colunt. Hæc jam non sunt sacra, tormenta sunt. Quid formæ ipsæ & habitus? nonne arguunt ludibria & dedecora deorum vestrorum? Vulcanus claudus Deus, & debilis: Apollo tot ætatibus levis: Aesculapius bene barbatus, etsi semper adolescentis Apollinis filius: Neptunus glaucis oculis, Minerva cæsiis, bubulis Juno: pedi-

bus Mercurius alatis, Pan ungulatis, Saturnus compeditis: Janus vero frontes duas gestat, quasi ut aversus incedat: Diana interim est alte succincta venatrix: & Ephesia mammis multis, & uberibus exstructa: & Trivia trinis capitibus, multis manibus horrida. Quid ipse Jupiter vester? modo imberbis statuitur, modo barbatus locatur: & cum Hammon dicitur, habet cornua; & cum Capitolinus, tunc gerit fulmina; & cum Latiaris, cruore perfunditur; & cum Feretrius, non auditur. Et ne longius multos Joves obeam, tot sunt Jovis monstra quot nomina. Erigone suspensa de laqueo est, ut virgo inter astra ignita sit: Castores alternis moriuntur, ut vivant: Aesculapius, ut in Deum surgat, fulminatur: Hercules, ut hominem exuat, Octæis

ignibus concrematur. Has fabulas & errores & ab imperitis parentibus discimus, & quod est gravius, ipsis studiis & disciplinis elaboramus, carminibus præcipue poetarum, qui plurimum quantum veritati ipsa sua auctoritate nocuere. Et Plato ideo præclare Homerum illum inclytum, laudatum & coronatum, de civitate, quam in sermone instituebat, ejecit. Hic enim præcipuus bello Troico deos vestros, etsi ludos facit, tamen in hominum rebus & actibus miscuit. Hic eorum paria composuit, fauciavit Venerem, Martem vinxit, vulneravit, fugavit: Jovem narrat a Briareo liberatum, ne a diis ceteris ligaretur; & Sarpedonem filium, quoniam morti non peterat eripere, cruentis imbribus flevisse, & loro Veneris illectum, flagrantius, quam

in adulteras soleat, cum Junone uxore concumbere. Alibi Hercules sterora egerit, & Apollo Admeto pecus pascit. Laomedonti vero muros Neptunus instituit, nec mercedem operis infelix structor accipit. Illic Jovis fulmen cum Aeneæ armis in incude fabricatur: cum cœlum & fulmina & fulgura longe ante fuerint, quam Jupiter in Creta nasceretur, & flammæ veri fulminis nec Cyclops potuerit imitari, nec ipse Jupiter non vereri. Quid loquar Martis & Veneris adulterium deprehensum? & in Ganymedem Jovis stuprum cœlo consecratum? quæ omnia in hoc prodigia, ut judiciis hominum quædam auctoritas pararetur. His atque hujusmodi figmentis & mendaciis dulcioribus corrumpuntur ingenia puerorum; & iisdem fabulis inhærenti-

bus, adusque summæ ætatis robur
adolescunt, & in iisdem opinionibus
miseri consenescent: cum sit veritas
obvia, sed requirentibus. Saturnum
enim principem hujus generis & exa-
minis omnes scriptores vetustatis,
Græci Romanique, hominem prodi-
derunt. Scit hoc Nepos & Cassius in
historia: & Thallus, ac Diodorus hoc
loquuntur. Is itaque Saturnus Creta
profugus, Italiam metu filii sævien-
tis accesserat, & Jani susceptus hospi-
tio rudes illos homines & agrestes
multa docuit, ut Græculus & poli-
tus, litteras imprimere, nummos fig-
nare, instrumenta conficere. Itaque
latebram suam, quod tuto latuisset,
vocari maluit Latium; & urbem Sa-
turniam de suo nomine; & Janicu-
lum Janus, ad memoriam uterque
posteritatis reliquerunt. Homo igitur

utique, qui fugit, homo utique qui latuit, & pater hominis & natus ex homine: terræ enim & cœli filius, quod apud Italos esset ignotis parentibus proditus: ut in hodiernum inopinato visos, cœlo missos; ignobiles & ignotos, terræ filios nominamus. Ejus filius Jupiter Cretæ, excluso parente, regnavit, illic obiit, illic filios habuit; adhuc antrum Jovis visitur, & sepulchrum ejus ostenditur, & ipsis sacris suis humanitatis arguitur. Otiosum est ire per singulos, & totam seriem generis istius explicare, cum in primis parentibus probata mortalitas, in ceteros ipso ordine successionis influxerit. Nisi forte post mortem deos fingitis: &, pejerante Proculo, deus Romulus: & Juba, Mauris volentibus, deus est: & divi ceteri reges qui consecran-

tur, non ad fidem numinis, sed ad honorem emeritæ potestatis. Invitis his denique hoc nomen adscribitur; optant in homine perseverare, fieri se deos metuunt; & si jam senes, nolunt. Ergo nec de mortuis dii, quoniam Deus mori non possit; nec de natis, quoniam moritur omne, quod nascitur: divinum autem id est, quod nec ortum habet, nec occasum. Cur enim, si nati sunt, non hodieque nascuntur? nisi forte jam Jupiter senuit, & partus in Junone defecit: & Minerva canuit, antequam peperit. An ideo cessavit ista generatio, quoniam nulla hujusmodi fabulis præbetur assensio? ceterum si dii creare possent, interire non possent; plures totis hominibus deos haberemus; ut jam eos nec cælum contineret, nec aer caperet, nec terra

gestaret. Unde manifestum est, homines illos fuisse, quos & natos legimus, & mortuos scimus. Quis ergo dubitat horum imagines consecratas vulgus orare, & publice colere; dum opinio & mens imperitorum artis concinnitate decipitur, auri fulgore præstringitur, argenti nitore & candore eboris hebetatur? quod si in animum quis inducat, tormentis quibus, & quibus machinis simulacrum omne formetur, erubescet timere se materiem ab artifice, ut deum faceret, illusam. Deus enim ligneus, rogi fortasse, vel infelicis stipitis portio, suspenditur, cæditur, dolatur, runcinatur. Et deus æreus, vel argenteus de immundo vasculo, ut sæpius factum Aegyptio regi, conflatur, tunditur malleis, & incudibus figuratur: & lapideus cæditur,

scalpitur, & ab impurato homine levigatur: nec sentit suæ nativitatis injuriam, ita ut nec postea de vestra veneratione culturam, nisi forte nondum deus saxum est, vel lignum, vel argentum. Quando igitur hic nascitur? ecce funditur, fabricatur, scalpitur. Nondum deus est. Ecce plum-batur, construitur, erigitur. Nec adhuc deus est. Ecce ornatur, consecratur, oratur. Tunc postremo deus est; cum homo illum voluit, & dedicavit. Quanta vero de diis vestris animalia muta naturaliter judicant? mures, hirundines, milvi non sentire eos sciunt, norunt: inculcant, insident, ac nisi abigatis, in ipso dei vestri ore nidificant. Araneæ vero faciem ejus intexunt, & de ipso capite sua fila suspendunt. Vos tergitis, mundatis, eraditis, & illos, quos facitis,
E

protegitis, & timetis. Dum unusquisque vestrum non cogitat, prius se debere deum nosse, quam colere: dum inconsulte gestiunt parentibus obedire: dum fieri malunt alieni erroris accessio, quam sibi credere: dum nihil ex his quæ timent, norunt; sic in auro & argento avaritia consecrata est; sic statuarum inanium consignata forma; sic nata Romana superstitio, quorum ritus, si percontes, ridenda quammulta, multa etiam miseranda sunt. Nudi cruda hieme discurrunt. Alii incedunt pileati, scuta vetera circumferunt, pelles cædunt, mendicantes vicatim deos ducunt. Quædam fana semel anno adire permittunt: quædam in totum nefas vivere. Est quo viro non licet, & nonnulla absque fœminis sacra sunt? etiam servo quibusdam cerimoniis interesse

piaculare flagitium est. Alia sacra coronat univira, alia multivira, & magna religione conquiritur, quæ plura possit adulteria numerare. Quid? qui sanguine suo libat, & vulneribus suis supplicat, non profanus melius esset, quam sic religiosus? aut, cui exta sunt obscœna demessa, quomodo deum violat, qui hoc modo placat, cum si eunuchos deus vellet, posset procreare, non facere! quis non intelligat male sanos, & vanæ & perditæ mentis in ista desipere, & ipsam errantium turbam mutua sibi patrocinia præstare? hic defensio communis furoris est furentium multitudo. At tamen ista ipsa superstitio Romanis dedit, auxit, fundavit imperium; cum non tam virtute, quam religione & pietate pollerent. Nimirum insignis & nobilis justitia Ro-

mana ab ipsis imperii nascentis incunabulis auspicata est. Nonne in ortu suo & scelere collecti, & muniti immanitatis suæ terrore creverunt? nam asylo prima plebs congregata est. Confluxerant perditæ, facinorosi, incesti, ficarii, proditores. Et ut ipse Romulus, Imperator & rector, populum suum facinore præcelleret, parricidium fecit. Hæc prima sunt auspicia religiosæ civitatis. Mox alienas virgines jam desponsatas, jam destinatas, & nonnullas de matrimonio mulierculas sine more rapuit, violavit, illudit: & cum earum parentibus, id est, cum foceris suis, bellum miscuit, propinquum sanguinem fudit. Quid irreligiosius, quid audacius, quid sceleris confidentia tutius? jam finitimos agro pellere, civitates proximas evertere cum tem-

plis & altaribus: captos cogere: damnis alienis, & suis sceleribus adulescere cum Romulo, regibus ceteris, & postremis ducibus disciplina communis est. Ita quidquid Romani tenent, colunt, possident, audaciæ præda est: templa omnia de manubiis, id est, de ruinis urbium, de spoliis deorum, de cædibus sacerdotum. Hoc insultare & illudere est, victis religionibus servire, captivas eas post victorias adorare. Nam adorare quæ manu ceperis, sacrilegium est consecrare, non numina. Toties ergo Romanis impiatum est, quoties triumphatum: tot de diis spolia, quot de gentibus & tropæa. Igitur Romani non ideo tanti quod religiosi, sed quod impune sacrilegi. Neque enim potuerunt in ipsis bellis deos adjuutores habere, adversus quos ar-

ma rapuerunt, & quos post lauream detriumphatos colere cœperunt. Quid autem isti dii pro Romanis possunt, qui nihil pro suis adversus eorum arma valuerunt? Romanorum enim vernaculos deos novimus. Romulus, Picus, Tiberinus, & Confus, & Pilumnus, ac Volumnus dii. Cloacina nam Tatius & invenit & coluit: Pavorem Hostilius atque Pallorem. Mox a nescio quo Febris dedicata: hæc alumna urbis istius superstitio, morbi & malæ valetudines. Sane & Acca Larentia, & Flora, meretrices propudiosæ, inter morbos Romanorum & deos computandæ. Isti scilicet adversus ceteros, qui in gentibus colebantur, Romanorum imperium protulerunt. Neque enim eos adversum suos homines vel Mars Thracius, vel Jupiter Creticus, vel Juno nunc

Argiva, nunc Samia, nunc Pœna, vel
Diana Taurica, vel mater Idæa, vel
Aegyptia illa non numina, sed por-
tenta juverunt. Nisi forte apud istos
major castitas virginum, aut religio
sanctior sacerdotum: cum pæne in
pluribus virginibus, & quæ incon-
sultius se viris miscuissent, Vesta
sane nesciente, sit incestum vindica-
tum: in residuis impunitatem fece-
rit, non castitas tutior, sed impudi-
citia felicior. Ubi autem magis a sa-
cerdotibus, quam inter aras & de-
lubra conducuntur stupra, tractantur
lenocinia, adulteria meditantur? fre-
quentius denique in ædituorum cel-
lulis, quam in ipsis lupanaribus fla-
grans libido defungitur. Et tamen
ante eos, Deo dispensante, diu regna
tenuerunt Assyrii, Medi, Persæ, Græ-
ci etiam, & Aegyptii, cum Pontifi-

ces & Arvales, & Salios, & Vestales, & Augures non haberent, nec pullos cavea reclusos, quorum cibo vel fastidio res summa regeretur. Jam enim venio ad illa auspicia & auguria Romana, quæ summo labore collecta testatus es, & poenitenter omissa, & observata feliciter. Clodius scilicet, & Flaminius, & Junius ideo exercitus perdiderunt, quod pullorum solennissimum tripudium expectandum non putaverunt? quid Regulus? nonne auguria servavit, & captus est? Mancinus religionem tenuit, & sub jugum missus est, & deditus? pullos edaces habuit & Paulus apud Cannas, tamen cum majore reipublicæ parte prostratus est? Caius Cæsar, ne ante brumam in Africam navigia transmitteret, auguriis & auspiciis renitentibus, sprexit,

eo facilius & navigavit & vicit. Quæ vero & quanta de oraculis prosequar? post mortem Amphiaraus ventura respondit, qui proditum iri se ob monile ab uxore nescivit. Tiresias cæcus futura videbat, qui præsentia non videbat. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythii responsa confinxit, cum jam Apollo versus facere desisset: cujus tunc cautum illud & ambiguum defecit oraculum, cum & politiores homines, & minus creduli esse cœperunt. Et Demosthenes, quod sciret responsa simulata, *φιλιππίζειν* Pythiam querebatur. At nonnunquam tamen veritatem vel auspicia vel oracula tetigere. Quanquam inter multa mendacia videri possit industriam casus imitatus, aggrediar tamen fontem ipsum erroris & pravitatis, unde omnis caligo ista manavit, & altius

erueret & aperire manifestius. Spiritus sunt insinceri, vagi, a cœlesti vigore terrenis labibus & cupiditatibus degravati. Isti igitur spiritus, posteaquam simplicitatem substantiæ suæ, onusti & immerfi vitiis, perdiderunt, ad solatium calamitatis suæ non desinunt perditum jam perdere, & depravati errorem pravitatis infundere, & alienati a Deo, inductis pravis religionibus a Deo segregare. Eos spiritus dæmonas esse poetæ sciunt, philosophi differunt, Socrates novit, qui ad nutum & arbitrium assidentis sibi dæmonis vel declinabat negotia, vel petebat. Magi quoque, non tantum sciunt dæmonas, sed etiam quidquid miraculi ludunt, per dæmonas faciunt. Illis aspirantibus & infundentibus præstigias edunt; vel quæ non sunt, videri, vel quæ sunt, non videri.

Eorum Magorum & eloquio & negotio primus Hostanes, & verum Deum merita maiestate prosequitur; & angelos, id est, ministros & nuntios Dei, sed veri, ejusque venerationi novit assistere: ut & nutu ipso, & vultu domini territi contremiscant. Idem etiam dæmonas prodidit terrenos, vagos, humanitatis inimicos. Quid Plato, qui invenire Deum negotium credidit, nonne & angelos sine negotio narrat & dæmonas? & Symposio etiam suo naturam dæmonum exprimere connititur? vult enim esse substantiam inter mortalem immortalemque, id est, inter corpus & spiritum, mediam, terreni ponderis & cœlestis levitatis admixtione concretam, ex qua mover etiam in nos procupidinem amoris, & dicit informari & labi pectoribus humanis, &

sensum movere, & affectus fingere, & ardorem cupiditatis infundere. Isti igitur impuri spiritus, dæmones, ut ostensum a Magis, a philosophis, & a Platone, sub statuis & imaginibus consecrati delitescunt, & afflatu suo auctoritatem quasi præsentis numinis consequuntur, dum inspirantur interrim varibus, dum fanis immorantur, dum nonnunquam extorum fibras animant, avium volatus gubernant, sortes regunt, oracula efficiunt falsis pluribus involuta: nam & falluntur, & fallunt, ut & nescientes sinceram veritatem, & quam sciunt, in perditionem sui non consistentes. Sic a cælo deorsum gravant, & a Deo vero ad materiam avocant, vitam turbant, omnes inquietant, irrepentes etiam corporibus occulte, ut spiritus tenues: morbos fingunt,

terrent mentes, membra distorquent,
ut ad cultum sui cogant, ut nidore
altarium vel hostiis pecudum saginati,
remissis, quæ constrinxerant, curasse
videantur. Hi sunt & furentes, quos
in publicum videtis excurrere, vates
& ipsi absque templo sic insaniunt,
sic bacchantur, sic rotantur, par &
in illis instigatio dæmonis, sed argu-
mentum dispar furoris. De ipsis etiam
illa quæ paullo ante tibi dicta sunt,
ut Jupiter ludos repeteret ex som-
nio, ut cum equis Castores videren-
tur, ut cingulum matronæ navicula
sequeretur. Hæc omnia sciunt pleri-
que, pars vestrum, ipsos dæmonas
de semetipsis confiteri, quoties a no-
bis tormentis verborum, & oratio-
nis incendiis de corporibus exigun-
tur. Ipse Saturnus, & Serapis, & Ju-
piter, & quicquid dæmonum colitis,

victi dolore, quod sunt, eloquuntur: nec utique in turpitudinem sui, nonnullis præsertim vestrum assistentibus, mentiuntur. Ipsis testibus esse eos dæmonas de se verum confitentibus credite. Adjurati enim per Deum verum & solum, inviti, miseri, corporibus inhorrescunt; vel exiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aspirat. Sic Christianos de proximo fugitant, quos longe in cœtibus per vos laceſſebant. Ideo inferti mentibus imperitorum, odium nostri ferunt occulte per timorem. Naturale est enim & odisse, quem timeas, & quem metueris, infestare, si possis. Sic occupant animos, & obstruunt pectora, ut ante nos incipiant homines odisse, quam nosse: ne cognitos aut imitari possint, aut damnare non

possint. Quam autem iniquum sit, incognitis & inexploratis judicare, quod facitis, nobis ipsis pœnitentibus credite; & nos enim idem fuimus, & eadem vobiscum quondam adhuc cæci & hebetes sentiebamus: quasi Christiani monstra colerent, infantes vorarent, convivia incesta miscerent: nec intelligebamus ab his fabulas istas semper ventilari, & nunquam vel investigari, vel probari, nec tanto tempore aliquem existere qui proderet, non tantum facti veniam, verum etiam indicii gratiam consecuturum: malum autem adeo non esse, ut Christianus reus nec erubesceret, nec timeret, & unum solummodo, quod non ante fuerit, pœniteret. Nos tamen cum sacrilegos aliquos & incestos, parricidas etiam, defendendos & tuendos susci-

piebamus, hos nec audiendos in totum putabamus: nonnunquam etiam miserantes eorum, crudelius sæviebamus, ut torqueremus confitentes ad negandum, videlicet ne perirent, exercentes in his perversam quæstionem, non quæ verum erueret, sed quæ mendacium cogeret. Et si quis infirmior, malo pressus & victus, Christianum se negasset, favebamus ei, quasi ejerato nomine, jam omnia facta sua illa negatione purgaret. Agnoscitisne eadem nos sensisse & egisse, quæ sentitis & geritis, cum, si ratio, non instigatio dæmonis judicaret, urgendi magis, non ut differerentur se Christianos, sed ut de incestis, stupris, de impiatis sacris, de infantibus immolatis faterentur. His enim & hujusmodi fabulis iidem dæmones ad execrationis horrorem

imperitorum aures adversus nos referferunt. Nec tamen mirum, cum omnium fama, quæ semper insparfis mendaciis alitur, ostensa veritate consumitur. Sic est negotium dæmonum. Ab ipsis enim rumor falsus & feritur, & fovetur. Inde est quod audire te dicis caput asini rem nobis esse divinam. Quis tam stultus ut hoc colat? quis stultior ut hoc coli credat? nisi quod vos & totos asinos in stabulis cum vestra vel Epona consecratis, & eosdem asinos cum Iside religiose decoratis: item boum capita, & capita vervecum, & immolatis, & colitis: de capro etiam & homine mixtos deos, & leonum & canum vultus deos dedicatis. Nonne & Apim bovem cum Aegyptiis adoratis & pascitis? nec eorum sacra damnatis instituta serpentibus, crocodilis, bel-

luis ceteris, & avibus, & piscibus; quorum aliquem deum si quis occiderit, etiam capite punitur. Iidem Aegyptii cum plerisque vobiscum non magis Isidem, quam ceparum acrimonias metuunt; nec Serapidem magis, quam strepitus per pudenda corporis expressos contremiscunt. Etiam ille, qui de adoratis sacerdotis virilibus adversum nos fabulatur, tentat in nos conferre quæ sua sunt. Ista enim impudicitiae eorum forsitan sacra sunt, apud quos sexus omnis membris omnibus prostat, apud quos tota impudicitia vocatur urbanitas: qui scortorum licentiae invident, qui medios viros lambunt, libidinoso ore inguinibus inhærescunt, homines malæ linguae etiam si tacerent; quos prius tædescit impudicitiae suæ, quam pudescit. Proh nefas! id in se mali

facinoris admittunt, quod nec ætas potest pati mollior, nec cogi servitus durior. Hæc & hujusmodi propudia nobis non licet nec audire, etiam pluribus turpe defendere est. Ea enim de castis fingitis & pudicis, quæ fieri non crederemus, nisi de vobis probaretis. Nam quod religioni nostræ hominem noxium, & crucem ejus adscribitis, longe de vicinia veritatis erratis; qui putatis Deum credi, aut meruisse noxium, aut potuisse terrenum. Næ ille miserabilis, cujus in homine mortali spes omnis innititur; totum enim ejus auxilium cum extincto homine finitur. Aegyptii sane hominem sibi, quem colant, eligunt, illum unum propitiant, illum de omnibus consulunt, illi victimas cædunt, & ille, qui ceteris deus, sibi certe homo est, velit nolit: nec enim con-

scientiam suam decipit, si fallit alienam. Etiam principibus & regibus, non ut magnis & electis viris, sicut fas est, sed ut deis turpiter adulatio falsa blanditur, cum & præclaro viro honor verius, & optimo amor dulcius præbeatur. Sic eorum numen vocant, ad imagines supplicant, genium, id est, dæmonem ejus, implorant, & est eis tutius per Jovis genium pejerare, quam regis. Cruces etiam nec colimus, nec optamus. Vos plane qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas, ut deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. Nam & signa ipsa, & cantabra, & vexilla castrorum, quid aliud quam inauratæ cruces sunt & ornatae? tropæa vestra victricia non tantum simplicis crucis faciem, verum & affixi hominis imitantur. Signum sane cru-

cis naturaliter visimus in navi, cum
velis tumentibus vehitur, cum expan-
sis palmulis labitur, & cum erigitur
jugum, crucis signum est: & cum
homo porrectis manibus Deum pura
mente veneratur. Ita signo crucis aut
ratio naturalis innititur, aut vestra
religio formatur. Illum jam velim
convenire, qui initiari nos dicit, aut
credit de cæde infantis & sanguine.
Putas posse fieri, ut tam molle, tam
parvulum corpus fata vulnerum ca-
piat? ut quisquam illum rudem san-
guinem novelli, & vix dum hominis
cædat, fundat, exhauriat? nemo hoc
potest credere, nisi qui possit audere.
Vos enim video procreatos filios nunc
feris & avibus exponere, nunc ad-
strangulatos misero mortis genere
elidere. Sunt quæ in ipsis visceribus,
medicaminibus epotis, originem fu-

turi hominis extinguant, & parricidium faciant antequam pariant. Et hæc utique de deorum vestrorum disciplina descendunt. Nam Saturnus filios suos non exposuit, sed voravit. Merito ei in nonnullis Africæ partibus a parentibus infantes immolabantur, blanditiis & osculo comprimente vagitum, ne flebilis hostia immoletur. Tauris etiam Ponticis, & Aegyptio Busiridi ritus fuit hospites immolare: & Mercurio Gallos humanas, vel inhumanas victimas cedere. Romani Græcum & Græcam, Gallum & Gallam sacrificiis viventes obruere: hodieque ab ipsis Latiaris Jupiter homicidio colitur; & quod Saturni filio dignum est, mali & noxii hominis sanguine saginatur. Ipsum credo docuisse sanguinis fœdere conjurare Catilinam; & Bellonam sacrum suum

haustu humani cruoris imbueret: & comitiales morbum hominis sanguine, id est, morbo graviore, sanare. Non dissimiles & qui de arena feras devorant illitas & infectas cruore, vel membris hominis & viscere saginatas. Nobis homicidium nec videre fas, nec audire: tantumque ab humano sanguine cavemus, ut nec edulium pecorum in cibis sanguinem noverimus. Et de incesto convivio fabulam grandem adversum nos dæmonum coitio mentita est, ut gloriam pudicitiae deformis infamiae aversione macularet; ut ante exploratam veritatem homines a nobis terrore infandæ opinionis averteret. Sic de isto & tuus Fronto, non ut affirmator testimonium fecit, sed convicium ut orator asperxit. Hæc enim potius de vestris gentibus nota sunt. Jus est

apud Persas misceri cum matribus, Aegyptiis, & Athenis cum fororibus legitima connubia. Memoriae, & tragœdiæ vestrae incestis gloriantur, quas vos libenter & legitis & auditis: sic & deos colitis incestos, cum matre, cum filia, cum sorore conjunctos. Merito igitur incestum penes vos sæpe deprehenditur, semper admittitur. Etiam nescientes miseri potestis in illicita proruere. Dum Venerem promiscue spargitis, dum passim liberos feritis, dum etiam domi natos alienæ misericordiæ frequenter exponitis, necesse est in vestros recurrere, in filios inerrare. Sic incesti fabulam nectitis, etiam cum conscientiam non habetis. At nos pudorem non facie, sed mente præstamus. Unius matrimonii vinculo libenter inhæremus. Cupiditatem procreandi aut unam

scimus, aut nullam. Convivia non tantum pudica colimus, sed & sobria: nec enim indulgemus epulis, aut convivium mero ducimus, sed gravitate hilaritatem temperamus. Casto fermone, corpore castiore, plerique inviolati corporis virginitate perpetua fruuntur potius, quam gloriantur. Tantum denique abest incesti cupido, ut nonnullis rubori sit etiam pudica conjunctio. Nec de ultima statim plebe consistimus, si honores vestros & purpuras recusamus: nec fastidiosi sumus, si omnes unum bonum sapimus eadem congregati quiete, qua singuli: nec in angulis garruli, si audire nos publice aut erubescitis, aut timetis. Et quod in dies nostri numerus augetur, non est crimen erroris, sed testimonium laudis: nam in pulchro genere vivendi &

perstat & perseverat suus, & accrescit alienus. Sic nos denique non notaculo corporis, ut putatis, sed innocentiae ac modestiae signo facile dignoscimus. Sic mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odisse non novimus: sic nos, quod invidetis, fratres vocamus, ut unius Dei parentis homines, ut consortes fidei, ut spei coheredes. Vos enim nec invicem agnoscitis, & in mutua odia saevitis: nec fratres vos, nisi sane ad parricidium agnoscitis. Putatis autem nos occultare quod colimus, si delubra & aras non habemus? quod enim simulacrum Deo fingam, cum si recte existimes: sit Dei homo ipse simulacrum? templum quod ei extruam, cum totus hic mundus, ejus opere fabricatus, eum capere non possit? & cum homo latius maneam,

intra unam ædiculam vim tantæ majestatis includam; nonne melius in nostra dedicandus est mente? in nostro imo consecrandus est pectore? hostias & victimas Domino offeram, quam in usum mei protulit, ut rejiciam ei suum munus? ingratum est: cum sit litabilis hostia, bonus animus, & pura mens, & sincera conscientia. Igitur qui innocentiam colit, Domino supplicat: qui justitiam, Deo libat: qui fraudibus abstinet, propitiatur Deum: qui hominem periculo subripit, opimam victimam cædit. Hæc nostra sacrificia, hæc Dei sacra sunt. Sic apud nos religiosior est ille, qui justior. At enim quem colimus Deum, nec ostendimus, nec videmus. Immo ex hoc Deum credimus, quod eum sentire possumus, videre non possumus. In operibus

enim ejus, & in mundi omnibus motibus virtutem ejus semper præsentem aspicimus, cum tonat, fulgurat, fulminat, cum ferenat. Nec mireris si Deum non vides. Vento & flatibus omnia impelluntur, vibrantur, agitantur, & sub oculis tamen non venit ventus & flatus. In sole adeo, qui videndi omnibus causa est, videre non possumus; radiis acies submovetur, obtutus intuentis hebetatur: & si diutius inspicias, omnis visus extinguatur. Quid? ipsum solis artificem, illum luminis fontem possis sustinere, cum te ab ejus fulgoribus avertas, a fulminibus abscondas? Deum oculis carnalibus vis videre, cum ipsam animam tuam qua vivificaris & loqueris, nec aspicere possis, nec tenere? sed enim Deus actum hominis ignorat; & in cælo consti-

tutus non potest aut omnes obire aut singulos nosse. Erras ô homo, & falleris: unde enim Deus longe est, cum omnia cœlestia, terrenaque, & quæ extra istam orbis provinciam sunt, Deo cognita, plena sint? ubique non tantum nobis proximus, sed infusus est. In solem adeo rursus intende, cœlo affixus, sed terris omnibus sparsus est: pariter præsens ubique interest, & miscetur omnibus: nusquam enim claritudo violatur. Quanto magis Deus auctor omnium, ac speculator omnium, a quo nullum potest esse secretum, tenebris interest, interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? non tantum sub illo agimus, sed & cum illo, ut prope dixerim, vivimus. Nec nobis de nostra frequentia blandiamur: multi nobis videmus, sed Deo

admodum pauci sumus. Nos gentes nationesque distinguimus: Deo una domus est mundus hic totus. Reges tantum regni sui per officia ministro- rum universa novere: Deo indiciis opus non est. Non solum in oculis ejus, sed & in sinu vivimus. Sed Ju- dæis nihil profuit quod unum & ipsi Deum aris atque templis maxima su- perstitione coluerunt. Ignorantia la- beris, si priorum aut oblitus aut in- scius, posteriorum recordaris. Nam & ipsi, Deum nostrum, idem enim omnium Deus est, quandiu caste, innoxie, religioseque coluerunt, quan- diu præceptis salubribus obtempera- verunt, de paucis innumeri facti, de egentibus divites, de fervientibus re- ges; modici multos, inermi armatos dum fugiunt insequentes, Dei jussu, & elementis adnitentibus obruerunt.

Scripta eorum relege, vel si Romanis magis gaudes, ut transeamus veteres, Flavii Iosephi, vel Antonii Iuliani, de Judæis require; jam scies nequitia sua hanc eos meruisse fortunam: nec quidquam accidisse, quod non sit his, si in contumacia perseverarent, ante prædictum. Ita prius eos deseruisse comprehendes, quam esse desertos: nec, ut impie loqueris cum Deo suo captos, sed a Deo, ut disciplinæ transfugas, deditos. Ceterum de incendio mundi, aut improvvisum ignem cadere, aut difficile non credere, vulgaris erroris est. Quis enim sapientium dubitat, quis ignorat, omnia quæ orta sunt occidere? quæ facta sunt interire? cælum quoque cum omnibus, quæ cælo continentur, ita ut cœpisse, desinere? fontium dulces aquas maria nutrire in

vim ignis abitura Stoicis constans opinio est: quod consumpto humore mundus hic omnis ignescat; & Epicureis de elementorum conflagratione & mundi ruina eadem ipsa sententia est. Loquitur Plato. Partes orbis nunc inundare dicit, nunc alternis vicibus ardescere, & cum ipsum mundum perpetuum, & insolubilem diceret esse fabricatum, addit tamen, ipsi artifici, Deo soli, & solubilem, & esse mortalem. Ita nihil mirum est, si ista moles ab eo, quo exstructa est, destruat. Animadvertitis philosophos eadem disputare quæ dicimus, non quod nos simus eorum vestigia subsecuti, sed quod illi de divinis prædicationibus prophetarum umbram interpolatæ veritatis imitari sint. Sic etiam conditionem renascendi, sapientium clariores, Pythagoras

primus, & præcipuus Plato corrupta & dimidiata fide tradiderunt: nam corporibus dissolutis solas animas volunt & perpetuo manere, & in alia nova corpora sæpius commeari. Ad dunt istis & illa ad retorquendam veritatem, in pecudes, aves, belluas, hominum animas redire. Non philosophi fane studio, sed mimi officio digna ista sententia est. Sed ad propositum satis est, etiam in hoc sapientes vestros in aliquem modum nobiscum consonare. Ceterum quis tam stultus aut brutus est, ut audeat repugnare hominem a Deo, ut primum potuisse fingi, ita posse denuo reformari? nihil esse post obitum, & ante ortum nihil fuisse: sicut de nihilo nasci licuit, ita de nihilo licere reparari? porro difficilius est id, quod non sit, incipere, quam id

quod fuerit iterare. Tu perire & Deo credis, si quid oculis nostris hebetibus subtrahitur? corpus omne, five arescit in pulverem, five in humorem solvitur, vel in cinerem comprimitur, vel in nidorem tenuatur, subducitur nobis; sed Deo elementorum custodi, reservatur. Nec ut creditis, ullum damnum sepulturæ timemus, sed veterem, & meliorem consuetudinem humandi frequentamus. Vide adeo quam in solatium nostri resurrectionem futuram omnis natura meditetur. Sol demergit, & nascitur; astra labuntur, & redeunt; flores occidunt, & reviviscunt; post senium arbuta frondescunt; semina non nisi corrupta revirescunt. Ita corpus in seculo, ut arbores in hiberno occultant virorem ariditate mentita. Quid festinas ut cruda adhuc hieme

reviviscat & redeat? exspectandum nobis etiam corporis ver est. Nec ignoro plerosque conscientia meritorum nihil se esse post mortem magis optare, quam credere: malunt enim extingui penitus, quam ad supplicia reparari. Quorum error augeatur, & in seculo libertate remissa, & Dei patientia maxima, cujus quanto judicium tardum, tanto magis justum est. Et tamen admonentur homines doctissimorum libris, & carminibus poetarum; illius ignei fluminis, & de Stygia palude sæpius ambientis ardoris, quæ cruciatibus æternis præparata, & dæmonum indiciis, & de oraculis prophetarum cognita tradiderunt. Et ideo apud eos etiam ipse rex Jupiter per torrentes, ripas, & atram voraginem jurat religiose. Destinatum enim sibi cum suis culto-

ribus poenam praescius perhorrescit. Nec tormentis aut modus ullus, aut terminus. Illic sapiens ignis membraurit & reficit, carpit & nutrit: sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt: sicut ignes Aetnae, & Vesuvii, & ardentium ubique terrarum flagrant, nec erogantur: ita poenale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed inexesa corporum laceratione nutritur. Eos autem merito torqueri, qui Deum nesciunt, ut impios, ut injustos, nisi profanus, nemo deliberat: cum parentem omnium, & omnium dominum non minoris sceleris sit ignorare, quam laedere. Et quamquam imperitia Dei sufficiat ad poenam, ita ut notitia profit ad veniam; tamen si vobiscum Christiani comparemur, quamvis in nonnullis disciplina nostra minor est,

multo tamen vobis meliores deprehendemur. Vos enim adulteria prohibetis, & facitis; nos uxoribus nostris solummodo viri nascimur. Vos scelera admissa punitis; apud nos & cogitare peccare est: vos conscios timetis; nos etiam conscientiam solam, sine qua esse non possumus. Denique de vestro numero carcer exæstuat: Christianus ibi nullus, nisi aut reus suæ religionis, aut profugus. Nec de fato quisquam aut solatium capter, aut excuset; eventum sit sortis Fortunæ, inens tamen libera est: & ideo actus hominis, non dignitas judicatur. Quid enim aliud est fatum, quam quod de unoquoque nostrum Deus fatus est? qui, cum possit præscire materiam, pro meritis & qualitatibus singulorum etiam fata determinat. Ita in nobis non genitura plec-

titur, sed ingenii natura punitur. Ac de fato satis, vel si pauca pro tempore, disputaturi alias & uberius & plenius. Ceterum, quod plerique pauperes dicimur, non est infamia nostra, sed gloria. Animus enim, ut luxu solvitur, ita frugalitate firmatur. Et tamen quis potest pauper esse, qui non eget? qui non inhiat alieno? qui Deo dives est? magis pauper ille est, qui, cum multa habeat, plura desiderat. Dicam tandem, quemadmodum sentio: nemo tam pauper potest esse, quam natus est. Aves sine patrimonio vivunt, & in diem pecua pascuntur: & hæc nobis tamen nata sunt: quæ omnia, si non concupiscimus, possidemus. Igitur ut qui viam terit eo felicior, quo levior incedit: ita beatior in hoc itinere vivendi, qui paupertate se sublevar,

non sub divitiarum onere suspirat. Et tamen facultates, si utiles putaremus, a Deo posceremus. Utrique indulgere posset aliquantum, cujus est totum. Sed nos contemnere malumus opes, quam continere. Innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus: malumus nos bonos esse, quam prodigos. Et quod corporis humana vitia sentimus & patimur, non est pœna, militia est. Fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas sæpius disciplina virtutis est: vires denique & mentis, & corporis sine laboris exercitatione torpescunt. Omnes adeo vestri viri fortes, quos in exemplum prædicationis, ærumnis suis inclyti floruerunt. Itaque & nobis Deus nec non potest subvenire, nec despicit; cum sit & omnium rector, & amator suorum:

sed in adversis unumquemque explo-
rat & examinat; ingenium singulo-
rum periculis pensitat; usque ad ex-
tremam mortem voluntatem hominis
sciscitatur, nihil sibi posse perire se-
curus. Itaque ut aurum ignibus, sic
nos discriminibus arguimur. Quam
pulchrum spectaculum Deo, cum
Christianus cum dolore concreditur,
cum adversum minas, & supplicia,
& tormenta componitur? cum stre-
pitum mortis & horrorem carnificis
irridens insultat? cum libertatem
suam adversus reges & principes eri-
git? soli Deo, cujus est, cedit? cum
triumphator & victor, ipsi qui ad-
versum se sententiam dixit, insultat?
vicit enim, qui quod contendit, ob-
tinuit. Quis non miles sub oculis im-
peratoris audacius periculum provo-
cet? nemo enim præmium percipit

ante experimentum : & imperator tamen, quod non habet, non dat : non potest propagare vitam, potest honestare militiam. At enim Dei miles nec in dolore deferitur; nec morte finitur. Sic Christianus miser videri potest, non potest inveniri. Vos ipsi calamitosos viros fertis ad cœlum, Mucium Scævola, qui cum errasset in regem, perisset in hostibus, nisi dexteram perdidisset. Et quot ex nostris non dexteram solum, sed totum corpus uri, cremari, sine ullis ejulatibus pertulerunt, cum dimitti præsertim haberent in sua potestate? viros cum Mucio, vel cum Aquilio, aut Regulo comparo? pueri & mulierculæ nostræ cruces & tormenta, feras, & omnes suppliciorum terribulas inspirata patientia doloris illudunt. Nec intelligitis ô miseri, ne-

minem esse, qui aut sine ratione velit pœnam subire, aut tormenta sine Deo possit sustinere. Nisi forte vos decipit, quod Deum nescientes divitiis affluant, honoribus floreat, polleant potestatibus. Miseri! in hoc altius tolluntur, ut decidant altius. Hi enim ut victimæ ad supplicium saginantur, ut hostiæ ad pœnam coronantur. In hoc adeo quidam imperiis ac dominationibus eriguntur, ut ingenium eorum perditæ mentes licentia potestatis libere nundinentur. Absque enim notitia Dei, quæ potest esse solida felicitas? cum mors sit: somnio similis: antequam teneatur, elabitur. Rex es? tam times, quam timeris: & quamlibet sis multo comitatu stipatus, ad periculum tamen solus es. Dives es? sed fortunæ male creditur, & magno via-

rico breve vitæ iter non instruitur:
sed oneratur. Fascibus & purpuris
gloriaris? Vanus error hominis &
inanis cultus dignitatis, fulgere pur-
pura, mente fordescere. Nobilitate
generosus es? parentes tuos laudas?
omnes tamen pari forte nascimur,
sola virtute distinguimur. Nos igitur
qui moribus & pudore censemur,
merito malis voluptatibus & pompis
vestris & spectaculis abstinemus, quo-
rum & de sacris originem novimus,
& noxia blandimenta damnamus.
Nam in ludis Currulibus quis non
horreat populi in se rixantis insa-
niam. In gladiatoriiis, homicidii di-
sciplinam? in scenicis etiam non mi-
nor furor; turpitudine prolixior. Nunc
enim mimus vel exponit adulteria:
vel monstrat: nunc enervis histrio
amorem dum fingit, infligit. Idem

deos vestros, induendo stupra, suspiria, odia, dedecorat. Idem simulatis doloribus lacrymas vestras vanis gestibus & nutibus provocat. Sic homicidium in vero flagitatis, in mendacio fletis. Quod vero sacrificiorum reliquias, & pocula delibata contemnimus: non confessio timoris est, sed veræ libertatis assertio. Nam etsi omne quod nascitur, ut inviolabile Dei munus nullo opere corrumpitur; abstinemus tamen, ne quis existimet aut dæmoniis, quibus libatum est, cedere, aut nostræ religionis pudere. Quis autem ille, qui dubitat vernis indulgere nos floribus, cum capiamus & rosam veris & lilium & quidquid aliud in floribus blandi coloris & odoris est? his enim & sparsis utimur mollibus ac solutis, & fertis colla complectimur. Sane quod ca-

put non coronamus, ignoscite. Auram boni floris naribus ducere, non occipitio capillisve solemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis exanimi aut non sentienti facem, aut non sentienti coronam: cum & beatus non egeat, & miser non gaudeat floribus. At enim nos exequias adornamus eadem tranquillitate, qua vivimus, nec adnectimus arefcentem coronam, sed a Deo æternis floribus vividam sustinemus, qui & modesti Dei nostri liberalitate, securi spe futuræ felicitatis, fide præsentis ejus majestatis animamur. Sic & beati resurgimus, & futuri contemplatione jam vivimus. Proinde Socrates scurra Atticus viderit, nihil se scire confessus, testimonio licet fallacissimi dæmonis gloriosus: Ap

cesilas quoque, & Carneades, & Pyrrho, & omnis Academicorum multitudo deliberet: Simonides etiam in perpetuum comperendinet. Philosophorum supercilia contemnimus, quos corruptores & adulteros novimus & tyrannos, & semper adversus sua vitia facundos. Nos non habitu sapientiam, sed mente præferimus: non eloquimur magna, sed vivimus: gloriamur nos consecutos, quod illi summa intentione quæsiwerunt, nec invenire potuerunt. Quid ingrati sumus? quid nobis invidemus, si veritas divinitatis nostri temporis ætate maturuit? fruamur bono nostro, & recti sententiam temperemus: cohibeatur superstitio, impietas expietur, vera religio reserveatur.

Cum Octavius perorasset, aliquamdiu nos ad silentium stupefacti,

intentos vultus tenebamus : & quod ad me est , magnitudine admirationis evanui , quod ea , quæ facilius est sentire , quam dicere , & argumentis , & exemplis , & lectionum auctoritatibus adornasset , & quod malevolos iisdem illis quibus armantur , philosophorum telis retudisset : ostendisset etiam veritatem non tantummodo facilem ; sed & favorabilem. Dum istæc igitur apud me tacitus evolve , Cæcilius erupit : Ego Octavio meo plurimum , quantum ad tranquillitatem , qua vivimus ; sed & mihi , gratulor , nec expecto sententiam : Vicimus , & ita , ut improbus , usurpo victoriam : nam ut ille mei victor est , ita ego triumphator erroris. Itaque quod pertineat ad summam quæstionis , & de providentia fateor , & Deo cedo , & de sectæ jam nostræ sinceritate consentio. Etiam nunc ta-

112 CONVERSIO CÆCILII.

men aliqua confubfidunt non obftrepentia veritati, fed perfectæ institutioni neceffaria, de quibus craftino (quod jam fol occafui declivis eft) ut de toto congruentius, promptius requiremus.

At ego, inquam, prolixius, omnium noftrum vice gaudeo, quod etiam mihi Octavius vicerit, cum maxima judicandi mihi invidia detracta fit. Nec tamen poffum meritum ejus verborum laudibus repenfare: testimonium & hominis & unius infirmum eft: habet Dei munus eximium, a quo & inspiratus oravit, & obtinuit adjutus. Poft hæc læti, hilaresque difceffimus: Cæcilius quod crediderit: Octavius gaudere quod vicerit: & ego, quod hic crediderit, & hic vicerit.

FINIS.

1. *Carthago Capta*
2. *Carthago Capta*
3. *Carthago Capta*
4. *Carthago Capta*
5. *Carthago Capta*
6. *Carthago Capta*
7. *Carthago Capta*
8. *Carthago Capta*
9. *Carthago Capta*
10. *Carthago Capta*
11. *Carthago Capta*
12. *Carthago Capta*
13. *Carthago Capta*
14. *Carthago Capta*
15. *Carthago Capta*
16. *Carthago Capta*
17. *Carthago Capta*
18. *Carthago Capta*
19. *Carthago Capta*
20. *Carthago Capta*
21. *Carthago Capta*
22. *Carthago Capta*
23. *Carthago Capta*
24. *Carthago Capta*
25. *Carthago Capta*
26. *Carthago Capta*
27. *Carthago Capta*
28. *Carthago Capta*
29. *Carthago Capta*
30. *Carthago Capta*
31. *Carthago Capta*
32. *Carthago Capta*
33. *Carthago Capta*
34. *Carthago Capta*
35. *Carthago Capta*
36. *Carthago Capta*
37. *Carthago Capta*
38. *Carthago Capta*
39. *Carthago Capta*
40. *Carthago Capta*
41. *Carthago Capta*
42. *Carthago Capta*
43. *Carthago Capta*
44. *Carthago Capta*
45. *Carthago Capta*
46. *Carthago Capta*
47. *Carthago Capta*
48. *Carthago Capta*
49. *Carthago Capta*
50. *Carthago Capta*
51. *Carthago Capta*
52. *Carthago Capta*
53. *Carthago Capta*
54. *Carthago Capta*
55. *Carthago Capta*
56. *Carthago Capta*
57. *Carthago Capta*
58. *Carthago Capta*
59. *Carthago Capta*
60. *Carthago Capta*
61. *Carthago Capta*
62. *Carthago Capta*
63. *Carthago Capta*
64. *Carthago Capta*
65. *Carthago Capta*
66. *Carthago Capta*
67. *Carthago Capta*
68. *Carthago Capta*
69. *Carthago Capta*
70. *Carthago Capta*
71. *Carthago Capta*
72. *Carthago Capta*
73. *Carthago Capta*
74. *Carthago Capta*
75. *Carthago Capta*
76. *Carthago Capta*
77. *Carthago Capta*
78. *Carthago Capta*
79. *Carthago Capta*
80. *Carthago Capta*
81. *Carthago Capta*
82. *Carthago Capta*
83. *Carthago Capta*
84. *Carthago Capta*
85. *Carthago Capta*
86. *Carthago Capta*
87. *Carthago Capta*
88. *Carthago Capta*
89. *Carthago Capta*
90. *Carthago Capta*
91. *Carthago Capta*
92. *Carthago Capta*
93. *Carthago Capta*
94. *Carthago Capta*
95. *Carthago Capta*
96. *Carthago Capta*
97. *Carthago Capta*
98. *Carthago Capta*
99. *Carthago Capta*
100. *Carthago Capta*

FINIS

Minucius Felix, Marcus, / Lindner, Johann G. / Ernesti, Johann August,

Octavius

Düsseldorpum 1790

P.lat. 1481

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10743795-3

VD18 14508958-001